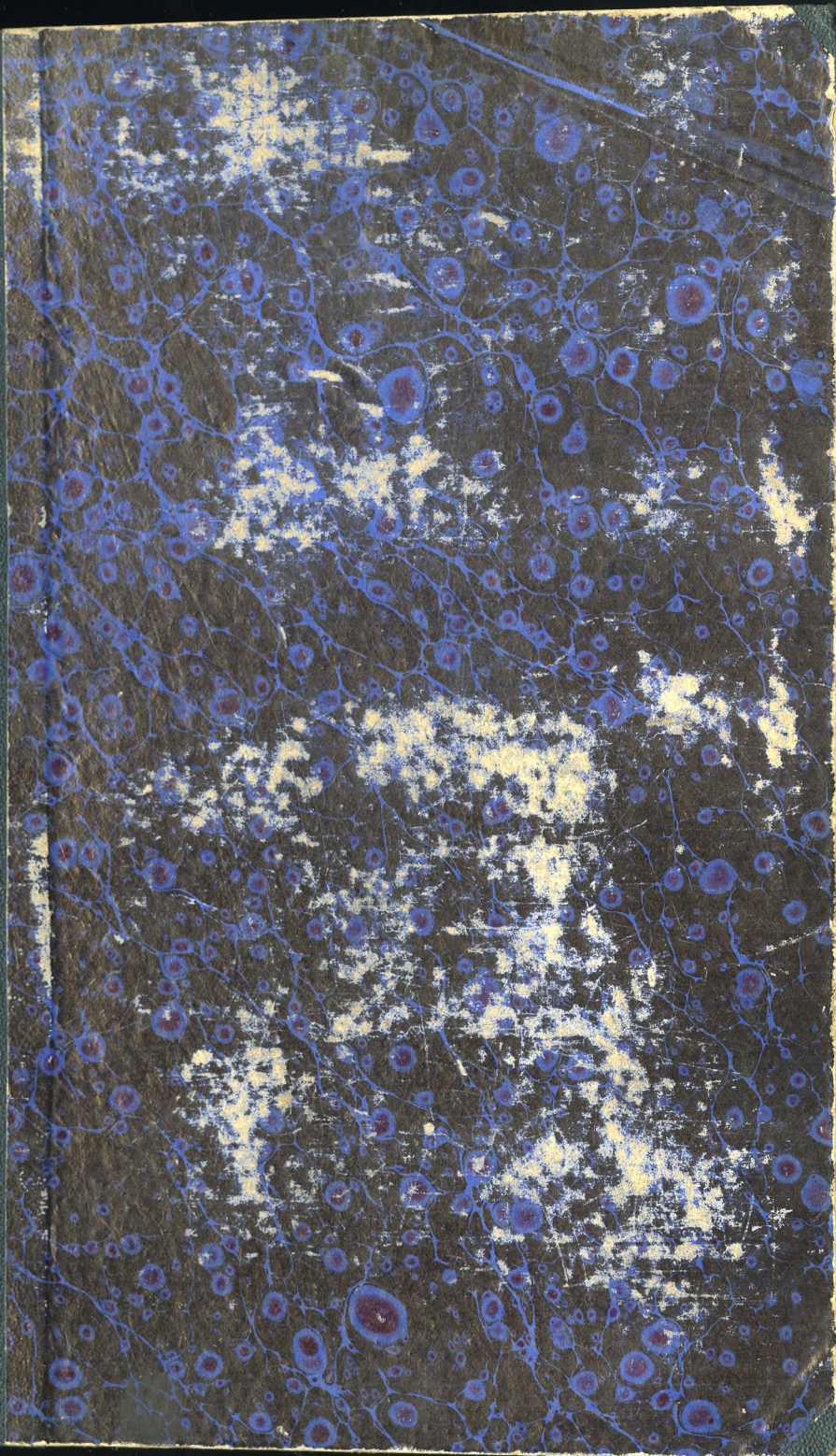

Politikai
röpiratok,

55.

55
420

ELFOGULATLAN

NÉZETEK

KÜLÖNFÉLE

POLITICAI VISZONYAINK FÖLÖTT.

AZ IDŐSZAKI SAJTÓ UTJÁN IRTA

— *mb* —

[Lombard Fr. Th.]

Összeüjtve közrebocsátja egy elvokoru.

[Malice June]

2.

POZSONYBAN, 1843.

Wigand Károly Friderik betűivel s költségén.

ELŐSZÓ

1881

1881

DE BALLAGI GEZA

1881

1881

1881

E I Ö S Z Ó.

E füzetke czikkelyei egyenkint az időszaki sajtó utján láttak világot, a legközelebbi időben hazánknak politicalai egét gondos figyelemmel' kísérve, jelentősb tüneményeit hályog-nélküli s körültekintő szemmel valódi színökben fölfogva s elfogúlatlan kebellet fejtegetve, ugy hogy a Szerző által kimondott nézetek, mint pártokon fölül állók, t. i. a jót minden féltől elfogadók, politicalai vitályaink bonyolódott folyamában biztos iránytúül szolgálhatnak. E tekintetből — hódolva egyszersmind a többfelől nyilatkozott ohajtásnak: ezen, különböző szakban megjelent s összes tartalmuknál fogva (mellybe egy, gyakorlati valóságón alapuló juste-milieu politicalai hitvallás rendszere lerakva) egybefüggő és nem csekély érdekű, de időnkinti rakhelyük kis olvasó-köre miatt soknak figyelmét elkerült czikkelyeket megszerezhetni s együtt bírhatni — ezeket összeszedvén, a Szerző engedelmé kikérése mellett, e füzetkében nyujtom a t. közönségnek.

Pozsony, febr. 4kén 1843.

Matics Imre.

A GAZDAG MAGYAROK.

Közmondás.

„**A** gazdag magyarok!“ így hallja az ember Bécsben, Párisban és Londonban, s így fogná hihetőleg hallani más világrészekben is, ha ott ismeretesek volnánk; így szól a legfőbbrendűtől fogva a legalacsonyabbikig minden, haszinte mindnyájának nem volna is oka e közmondással élni. Makacsul megmaradnak a mellett, hogy a magyarok gazdagok; mi pedig, kik olly hiúk és könnyenhivók vagyunk, hiven megegyezünk velök, mondván és hiven, hogy mi roppant gazdagok vagyunk, sőt ugy cselekszünk s élünk, mintha valósággal azok is volnánk.

Ki volt valaha nálunk Magyarországbán, s kételkedik, hogy itt gazdag emberek vannak; ki nem bámulta Esterházy, Batthyány, Károlyi stb. roppant birtokait; kinek szemét s figyelmét kerülték el a feles-számú ékes kastélyok, nagyszerű intézetek, töménytelen nyájak; s kinek ajkai közül nem csalta ki mindezen dicsőségek' látása e felkiáltást: „A magyarok gazdagok!“? S mégis e hiedelem, általában véve, egyike azon közmondásoknak, mellyek óság és gyakorismétlés által ugyszólván európai polgárjogot nyertek, a nél-

kül hogy azt talán megérdemelték volna valaha; jelenleg igazán kevés okot lelhetni reá.

Mi a gazdagság? — Általában nehezen lehet fogalom határozatlanabb és nagyobb mértékben viszonylagos (relativus), mint a gazdagságé. Elvontan (abstracte) véve, minden egyes ember vagy minden társaság gazdag, ha többel bír, mint a mennyire szüksége van, s e szempontból tekintve, a néhány egészséges tehénnel bíró havasi nyájőr gazdagabb volna mint némelly herczeg, ki roppant jövedelmei mellett adósságot csinál. — A mindennapi szokásban gazdagságnak a pénz és jószág bősége vétetik és mindazé, mi az élet szükségereire s kényelmeire megkívántató. De nemzetnél gazdagságot az életre, statustartásra s fényűzésre megkívántató tárgyakkal oly nagy természetése jelent, hogy azoknak feleslegéből még más népeknek is lehessen adni; mire azonban szükséges, hogy ezen felesleg többet tegyen, mint azon czikkelyek ára, melyek kívülről szállíttatnak be. A gazdagságot szorgalom, takarékosság s néha szerencse által szerezzük és tartjuk meg; rendszerint pedig műipar által szaporítjuk.

Ez értelemben tehát a magyarok — kik bírnak ugyan bőséggel jószágban, de korántsem pénzben — nem gazdagok; szerzésről pedig és szaporításról szó sincs.

E szerint kit kelljen tulajdonképen gazdagnak nevezni, teljességgel nem lehet általában meghatározni; hanem e fogalom a viszonyoktól és önkiségtől (subiectivitas) nyeri sajátlagos mértékét. Mondják ugyan a köz életben, hogy „gazdag, ki semmiben sem szűkölködik,“ s ez értelemben gazdagoknak nevezetethetnénk, ha különben az emberi vágyaknak határt lehetne vetni, mert azok miatt a szükségnek sincs határa, mindig soknak, igen soknak levén hiával vágyaink. — Mások szerint gazdag volna, ki állapotjához képest vagyonával bőven kijöhet; de itt még az állapot fogalma mellett, mely

talán előbb volna meghatározható, a bőséget igen nehéz megállapítani, s végre itt is hajótörést szenved a meghatározás a személységen. Perzsa közmondás: „A gazdagság nem abban áll, hogy az embernek feleslege, hanem hogy elege legyen:” de közülünk kinek van elege? S e szerint talán senki sem volna gazdag, mit szinte elhiszünk, látván, hogy azok, kik földi javakkal legdúsabban ellátvák, vagy szerfölötti fényűzés vagy alacsony fősvénység által szüntelen azon vágyban tartanak, vajha még többel bírnának.

Mivel tehát, mint már mondtuk, mindenféle termékekkel bővelkedünk, de kész pénzzel korántsem, melly pedig képviselője mindazon tárgyoknak, mellyekhez bennünket szükség vagy fényűzés láncsol, s mellyeket nagyobb részint külföldről veszünk: minden kétségen kívül van, hogy mi magyarok nem vagyunk gazdagok, a paraszttól kezdve az országnagyig.

A jelen értekezésnek nem lehet célja: a külön néposztályokat venni vizsgálatra gazdagságuk tekintetében, s tételemet eléggé megbizonyítottnak hiszem, ha itt nagyobb földbirtokosink gazdagságát vizsgálom szorosabban; mert hiszen csak ők tekintethetnek annak képviselői gyanánt olly országban, mellynek nemessége kilencz tizedrészben elszegényedett; polgársága csak csekély kereskedést, épen semmi gyármunkát, mesterségeket pedig csupán a nagyobb szükségek pótlására úz; parasztsága végre, tulajdon földbirtoka nem lévén, nagyobb részint csak annyit nyer, mennyi maga s övéi életének tartogatására szükséges.

Ki immár azt állítaná, hogy nagyobb földbirtokosink gazdagok, mindenek előtt ezt kérdeném tőle: mellyik birt leggazdagabb s leghatalmasb uraink közül az angol-amerikai legujabb *) pénzviszonyokkal, vagy az ottani gyapju- s gabo-

*) E cikkely 1838. februárban jelent meg.

na-kereskedés egyedárusságával kész pénzzel szembeszállani ; ki nem volt általa kisebb nagyobb mértékben zavarba ejtve ; ki nem kénytelenítettett természetményeit csekély áron adni s ugyszólván elvesztegetni ; hánynak nem kellett másoknál segílyt keresnie , vagy fizetéseit elhalasztania? — Gazdagság jelei e ezek? — Szerencse s pénz egyes fiai, vagy különösen jó karba helyezett emberek talán csak nem szolgálhatnak az egésznek képviselőiül ; különben is az utóbbiak csak azzal bírnak , mi a szükséges táplálatra s néha mi a kényelemre és gyönyörködésre is megkívántató ; ámde nem ez , hanem a bővelkedés vagy fölösleg határozza meg a gazdagságot.

Legfőbb termékeink : gabona, marha, bor és gyapju ; s épen ezeket, az utóbbin kívül, nem azért veszik meg tőlünk szomszédink, mintha rájuk szorultak volna, hanem inkább mivel olesók.

Hogyan lehet ez? kérdi valaki ellenvetőleg. Fenállhat e Bécs s Ausztria Magyarország nélkül ; — Oh igen , minden bizonnyal. Ausztria, Morvaország , Szilézia s végre Bajorország kenyeret, Galiczia és Havasalföld (Moldva) pedig e mellett még húst is adnak. Bizonyosságul szolgál, hogy minden csűr és pincze telvék ama tartományokban, s Béctől három órányira az ár csak igen keveset különbözik a miénktől.

Ugyde — fogják mondani mások — nem volt e Magyarország eleitől fogva éléstára nemcsak Ausztriának, hanem egész Németországnak is? Honnan származnék azon jólét, melly az óriási birtokok , ékes kastélyok , egyházak , kolostorok s a nagyszerű intézetek keblében mindenütt olly tetemesnek mutatkozik? — Helyes ; áldott földünk termékeinek bőségéből áradtak e kincsek őseinkre. De ne felejsük a kor viszonyait és változását. Századokig táplálta Magyarország a kereszténység örökös ellenségével küzdő valamennyi nemzet hadsergeit ; Nagy Fridrik táborai , valamint ellenségiei is ,

magyar gabonával, borral és szarvasmarhával láttattak el. A vallási s forradalmi háborúk idején az elpusztult Németország nagyobb részint ezen élelétárból tartatott; sőt még Lombardia sikjaig s tovább is vitettek magyar gabonák és ökrök; miért is a külföld' pénze bőven jött hozzánk. — De most már Janus temploma zárva; az egykor pusztulásra jutott szántóföldek bő áldással fizetnek; a marhától megfosztott ólak ismét mindenütt telvék, s már csak hazánk tőszomszédi hor-
danak magoknak fölöslegünkből egyetmást műipari cé-
lokra, a többi kereskedés pedig egészen a csekély népes-
ségű ország mindennapi szükségeire korlátoztatik, vagy né-
hány, nem ugyan mindenkor kiváltságos, de mégis a pénz
általános szűke miatt egyedárúsokká vált nyerekedőknek ke-
zeiben van, kik a pénzben szűkölködő jobbágytól szintugy
mint a földesurtól a termékeket rendszerint csekély áron
csikarják ki. Ezt tarthatni mind gabona és bor, mind egyéb
termékeink felől, minők: dohány, kender, fa, bőr, serte,
olaj, gubacs sat.

Épen nem szándékom, itt azon akadályokat és nehézsé-
geket, melyek politicalai s diplomatai tekinteteket érdemelnek,
részletesen előadni s vizsgálni; hanem megelégszem e helyütt
azon általános megjegyzéssel, hogy midőn földművelés és mar-
hatartás képezik legfőbb keresetforrásinkat, épen e pillanatban
termékeink keletére nézve geographiai helyzetünk teljesség-
gel nem kedvező; mivel szomszédink, naponkiint tökéletesbülő
földművelésöknél fogva, táplálatuk végett épen árúczikke-
lyinkre nem szorulnak, műipari célokat illetőleg pedig igen
nagy akadályokra bukkannak s a szállítási költségeket szerfö-
löttieknek találják.

Miből szerezzen tehát a magyar földesur pénzbeli gaz-
dagságot? A jobbágy készpénz — fizetésiből? Bizo-
nyára azon egy forintból, melyet háza s udvara számára fi-

zet évenként a jobbágy, nem. — Haszonbérbe adott korcsmákból és szántóföldekből? Hol jó utak nincsenek s utazó kevés találkozik, a fekvő jószágok pedig csekély jövedelmet adnak, mindkettőtől keveset várhatni. — Szarvasmarhából? Nem öli meg e a barmoknak nagy részét évenként a marhadög, és száraz esztendőekben nem vesznek e el ezerekenként éhhel, a végetlen legelők daczára? — Lovakból? Minőkkel birunk, s veszi e ezeket valaki? — Borokból? Számlálja fel minden borosgazda általában a szőlőművelésre fordított költségeket, s mondja meg aztán, minő eredményt talált? — Gyapjuból? Nincsen e ez is, melly termékeink között legjövedelmezőbb, néhány nyerekdők kezeiben, kit árát kényök szerint szabják s vevői verseny (concurrentia) hiánya miatt azt mintegy örökös haszonbérben tartják, mitől talán csak idővel fog bennünket a pesti gyapjuraktár megszabadítani. — Épület- és tüzi-fából? E részben a birtokok fekvése csak igen ritkán kedvező a tulajdonosra nézve, s a fahaszonnál következő arányt vehetünk fel általában: az egész fajjövedelemnek egy harmadát a reá fordított költségek emésztik meg, másik harmada ellopatic vagy megreved (rothad) az erdőben, s csak egy harmada adatik el, rendszerint igen mérséklett áron. E szabály nagyon kevés kivételt szenved. — Végre mi a bérpénzt (Pachtchilling) illeti: mindenekelőtt azon kérdés támad: minő ez mindennemű termékek általános árcsökkenése miatt; valljon pontosan fiztetetik e; vagy nem kénytelen e az ember gyakran hosszas, költséges perrel venni meg a bérpénzt? — Még kevesebbek az ugynevezett apróbb jövedelmek, mellyek nagyobb részint a gazdaság költségei által emésztetnek meg, minthogy a gazdaság folytatására szükséges eszközök aránylag sokkal drágábbak a termékeknél. — S e mostoha viszonyok mellett, valljon találunk e munkásokat, napszamosokat, ha reájok szük-

ségünk van, s minő bérért? Nem láttunk e névszerint tavaly még szeptemberben aratatlan őszi földeket? Vagy ez talán bőség jele volt, minek sokan, kik az országot nem eléggé ismerik, fognák tartani, holott nem egyéb, mint a szegénység s műipar-hiány tagadhatlan bélyege.

S mind e körülmény mellett nem úgy élünk e egészen, hogy mások magokat jogosítva higgyék, bennünket gazdag magyaroknak nevezni? Van e vége-hossza kívánatinknak, követelésinknek, kedvtöltéseinknek? Nem ollynemű e kastélyainkban, házainkban, equipage-ainkban, szolgatartásunkban, ruházatunkban és ékszereinkben a fényűzés, hogy bennünket gazdagoknak, igen gazdagoknak kell tartani? S e roszak legroszabbika még az, hogy mind e tárgyakért kevés készpénzünket a külföldnek küldjük vagy visszük. Az öltönyök, mellyeket mi és hölgyeink viselünk; a lovak, mellyeket lovaglásra vagy kocsizásra használunk, vagy mellyek méneseinket alkotják; a hintók, mellyekben vonattatunk; a bor, asztalszerek, bútorok, ágyok, röviden mind az, mi környez és a mivel élünk, a külföld által nyújtatik, s mindezt magyar pénzzel fizetjük, melyet többé soha nem látunk. S ugyan azért utaznak e földieink oda, hogy megtanulják, mint szerezhetni gazdagságot és jólétet? Nem, sőt azért, hogy ott hagyják vagyonukat és lássák, mint élnek ott a gazdag emberek. Az idegen életmód ügyetlen majmolása mellett épen nem hozatik közénk a jónak és hasznosnak magva, hogy nálunk elültetessék és szorgalmasan ápoltassék, idővel tőle kívánt gyümölcsözést várhatván; hanem az egész külföldet minden kecseivel és örömeddelhetésivel, mintegy varázslat által, rögtön közénk akarjuk idézni. Nem a gyöngé növény tétetik át hozzánk, hanem a vén, már gyakran féregrágtá fának kell, bár mibe kerüljön, itthonosulnia, hogy vagy kiszáradjon, vagy rosz eltörpült gyümölcsöket hozzon. Innen a sok költséges, alig bevégzett és már ismét elhagyatott

kastély, kert, ültetvény, ménes és mindennemű intézkedés. A földnek egy intésre meg kellene változnia, új zöldeletnek, új légmérsékletnek, új világnak előállnia; Nápoly napjának bennünket melegítnie, vagy Angliáénak ránk szeliden fénylenie; semmi áldozat, semmi pénzmennyiség nem nagy, hogy gőzocsikat és vasutakat birjunk, mielőtt erre csak egy darab honi vas használható volna. Illy módon sok év jövedelme már előre elpazaroltatik, habár ezáltal a tőkebirtok nagyot szenved, vagy épen idegen kezekbe folyand is; csakhogy mindenhez jussunk, a mivel mások birnak, sőt még szebbekhez mint ők. Hogyan ne higgyék illymódon mindenütt, hogy gazdagok vagyunk, úszunk a pénzben és javakban, míg adósságaink naponkint szaporodnak, és minden órában látjuk, mint foly pénzünk külföldre, birtokunk pedig nyereségleső pénzhajhászok kezéibe, nekünk semmi nem maradván hátra mint fájdalommal elmondani: „a magyarok gazdagok voltak; de gazdagságukat sem használni sem megtartani nem tudák, szerzésről pedig és gyarapításról épen schol sem volt szó.“

Eszközők a gazdagodásra bőven áldott országunkban mégis csak természet, ipar és kereskedés voluának. Tekintsük most, mint használjuk e forrásokat, mit merítünk belőlök? „Mindent“ — fognak sokan felkiáltani — „mert nincsenek e finom juhaink, váltógazdaságunk, eleségtermesztésünk, telivér ménünk, lóverseny- és rókavadászat-egyesületeink, gőzhajóink, czukorgyáraink stb. stb? A Duna már megnyittatott, a kereskedés következendik.“ — Mindez részint igaz. De ne kiméljük a fáradságot, a dolgot egy kissé figyelmesebben megtekinteni és előítélet nélkül megvizsgálni.

A művelés — a földéről beszélek, mert a lélekéről, mellynek mindent meg kell előznie, itt szólni sem akarok — legfőképp abban áll: hogy a rétek és földek czélszerű használása és elosztása által a mezei gazdaságból lehető legnagyobb

hasznot húzzunk, s a szántás–vetés, marhatenyésztés, erdőművelés közt a helybeli körülményekhez szabott aránytartás mellett a természetben, a föld czélszerű művelése, mocsárszárítás, a vizeknek árthatlan határok közé igazítása, külföldi növények tenyésztése stb. által, a szükségre, kényelemre és kedvtöltésre megkívántató czikkek mennyiségi és minőségi kitelhető maximuma állíttassék elő.

Csak egy pillantatot hazánkra, s könnyen átmérhetjük annak természetesi művelését. Hogyan is viruljon a szorgalom a földműveléssel és marhatenyésztéssel foglalkozó olly népnél, hol az adók nem a föld terjedtségéhez és minőségéhez, hanem egyedül a marhák számához mérvék, következőleg az iparkodó mindig nyomatik a tunya hasznára. — A csekély árak továbbá nem világos tanúságai e a szorgalom hiányának? Hogyan haladjon így a művelés előre? — Földművelés és népesedés minden ország legfőbb gyámolai; minden használatlan darab föld egy minus a lakók számára nézve. Ha tehát most Magyarország népességét tekintjük s annak legszámosabb osztályát vesszük vizsgálat alá, látjuk, hogy a magyar földműves majd mindenütt először a szükségesről gondoskodik, legfelebb annyit természet, mennyi családja tartására és adóinak lerovására megkívántató. Eltikkad s ennek következése a restség! — A köz ember rend szerint kenyérért dolgozik. Ha egy nap annyit érdemel, hogy többeken által élhet, akkor nyugnapokat enged magának, mellyeket különben is nagyon szeret; s ez a munkás átmenetele a koldusbotra. — A vagyonosb és magasabb osztályok közt több birtokos emelkedett ugyan jószágaiban a szorgalmasabb gazdaságvitelre, s közülök sokan a külföld legjelesebb mezei–gazdáival mérkőzhetnének, de hova forduljanak természetmányaikkal, ha a kereskedés és közlekedés hiánylik, főképen pedig a szorgalom? Mert mi egyéb a szorgalom ez értelemben, mint a nyers természetm-

nyek mesterséges nemesítése és kidolgozása? Felosztatik ez mezőgazdasági szorgalomra, műiparra s végre kereskedelemre. Mindehhez azonban technikai tudomány, tanultság, ipar és közlekedés szükséges; egyedárusságok pedig a legbiztosabb eszközök minden szorgalom előlésére; ezek mellett a rossz rendőrség, lassu igazságszolgáltatás, akadályozó kiváltságok stb. Mert mire használna a szerzett birtok, ha a szerzemény nincs biztosítva az ellen, hogy haszonvételében nem akadályoztatunk, vagy ha igazságos követeléseinket adósainkon kellő időre meg nem kaphatjuk? Az első a rendőrség kötelessége, második a gyors igazságszolgáltatásé. —

Hogy gyárokat állítsunk fel, mindenelőtt Deucalion mesterségével kellene birnunk, mert népességihiány miatt sehol sem lehet illő bérért kapni munkásokat; ezen felül különösen oly helyet kellene választani, hol mind az élelem — mind a tűzszereket olcsón kaphatnók, mert — még népes vidékeken is — csak ezek által eszközölhetni olcsó munkabért.

Virágzó kereskedelemhez, mint a gazdagság legdúsabb forrásához s a művelés és szorgalom rugójához, mindenelőtt nyers anyagok természetői kívántatnak; azután azok kidolgozói: kézművesek, gyárosok, művészek; továbbá kereskedők és kalmárok; végre emésztők. Ezen osztályok egymáshoz helyes irányából alakul a belső és külső kereskedelem s ezáltal az ország jóléte. Ha a természetők annyit képesek előállítani, hogy minden polgárrend táplálása mellett még fenmarad annyi, hogy a kézművesek kidolgozásra eleget találjanak; ha e mellett még emberek vannak, kiknek elég pénzük, hitelök és bátorságuk van, mind a nyers természetmennyekkel mind a gyárművekkel a bel- és külföldet ellátni: ennek nemcsak jólét, hanem gazdagság lesz szükségkép természetes következése. Oly országban azonban, hol a természetők száma és természetmennyiségük igen nagy, a kidolgozók száma

pedig olly csekély, hogy a nyers természetmenny feleslegének legnagyobb részét ki kell vinni, melly mint drága gyármű fog visszahozatni, ott ugyan gazdagságról nem lehet szó. Hol végre a nyers természetmennyek is csak olesóságuk és nem a külföld rászorulása miatt vitetnek ki, a mellett pedig a kereskedőnek nyereségre kevés módja és kilátása van, hogy a kivittelt magára vállalja; míg a behozatal nemcsak a kényelem és fényűzés cikkelyeire, hanem a legmindennapibb szükségekre is kiterjeszkedik: ott csak szegénységet várhatni gazdagság helyett.

S valóban honunk e helyzetben van. A belkereskedés, mellynek a külsőt meg kellene előznie, csekély, mert igen kevés népes városaink vannak, s még ezek közt is csak rossz utak által tartatik fenn a közlekedés. — A csekély szállítókereskedés Moldva- és Oláhországból s a többi török tartományokból rossz közlekedés által tetemesen nehezítve van; a külföldi kereskedés pedig majd kizárólag csak nyers termékekre és néhány gazdag egyedárus kezeire szorítva, szüntelen ugyanazon akadályokkal kénytelen küzdeni. — Mert ugyan szabályozottak e folyamaink? járhatók e minden évszakban utaink? valljon mi nyereséget várhat a természet egy pozsonyi-mérő buzától, ha a szállítás maga Győrtől Mosonyig 5 garasba jó, s ez utolsó helyen ára 3 váltó ftra van szabva? —

Mit nem lehetne még végre a vásárokról, kereskedőházakról, biztosításokról, leszállított kamatozásról, váltóüggyről, kereskedési egyezkedésekről s végtére a hitelről mondani? Valljon a földet magát lehet e birtoknak tekinteni, vagy inkább csak annak haszonhajtását? Mi végre a földbirtokos hitel nélkül; mi a hitel ingatlan zálog nélkül? s ugyan hol találhatik ez szigorú és gyors igazságszolgáltatás nélkül? — Tekintsük még mindezek mellett geographiai helyzetünket. Nyitva ugyan

a Duna, de kereskedésünkre nézve épen ellenkező irányban foly, minthogy a kelet most még kevésben szorult ránk. — Az adásvevési egyezkedések más népekkel és világrészekkel még ezután kötendők, és hihetőleg nehezen fognak köttetni, mielőtt másoknál tökéletesbet nem adunk, s megkivántató biztosságot nem nyújtunk, miszerint kereskedési vállalatink és kötelezettségeink iránt teljes bizodalmat ébresszünk az idegeneknél.

S mégis birunk, ha nem is gazdagságaival, legalább rejtett kincseivel minden műveltetésre képes földünknek, mellette olly alkotmánnyal, melly bennünket és tulajdonunkat védi; melly megengedi, a kormánynak azon módokat, a mellyek jólétünket alapíthatják és előmozdíthatják, elébe terjeszthetni. Mindazáltal e módokat mindenelőtt szorosán meg kell ismernünk, s azokat ügyességgel, erős akarattal és állhatatossággal használnunk, ózizkednünk, nehogy maradandó érdekeket szempillantatnyi, látszatos nyereséggel váltsunk fel; s különösen terveket alap nélkül ne koholjunk és felérhetlen dolgok után ne törekedjünk. Csak a Teremtő alkotá semmiből a világot, s még arra is meg kellett az akaratnak és erőnek lennie.

„De mi e sok kérdések, e hosszú beszéd rövid értelme?“ hallom együemelly által nyugtalanul kérdeztetni; mire én rögtön viszonzom: A hosszú beszéd főkép azon körülményből eredett, hogy magyar vagyok; mi pedig magunkat és másokat örömet hallunk beszélni. Rövid értelme pedig: „Számoljátok meg vagyontokat.“ Tanuljatok mindenelőtt helyesen számolni; hasonlítsátok egybe activ és passiv birtoktokat, kiadástokat bevételtekkel, terveiteket segédeszközseitekkel; ismérjétek meg valódi érdekeiteket, s főkép minden dolgot elején kezdjétek. Vonjatok hasznót mások hibáiból, s tanuljátok az ó és új történetekből, hogy hamis számítások, félreismert érdekek, agyrémek hajhászása, egyenlenség, ön-

zés, tudatlanság, tunyaság és clerkölestelenedés a római senatoroknál úgy mint a grand- és corteseknél, a naboboknál mint a pairek- és követeknél monarchiák és republicák megbuktának kútfeje voltak. Csak ezek szivre-vétele akadályoztathatná meg, hogy ama közmondás : A gazdag magyarok, nem sokára ellenkező tartalmu igazsággá ne válják, és sokkal nagyobb joggal ne mondathassék : A szegény magyarok.

K O R U N K.

(1838. Martius 13.)

„**O**h, a rosz idők! a fonák emberek! a veszedelmes elvek, korunk erkölcsi cholériája!“ így hallunk ma sokakat valamint más egyébhől, úgy kedves hazánkban is szólni s panaszkodni. „E szilaj fiatalság — mondják — milly szerénytelenül, milly sokat követelőleg lép fel! csupán újításokról álmodik s kárhoztat mindent, a mi ó; mindig rontani, de engedelmeskedni soha sem akar; örökké szabadságról ábrándozik, melly alatt gyakran féktelenséget ért; csak olly könyveket és beszédeket olvas, mellyek a szívet ál theoriákkal hálózzák be s elmét és érzékeket megzavarnak, tapasztalás nélkül levén s itéleteiben egyoldalú, kárhoztat mindent, mi az ó gondolkozásától elüt; mérsék- s türehtelenségében azt akarja, hogy minden, mit csak az időtől lehetne várni, most nyomban megtörténjék; csekély tudománnyal, sőt gyakran a legszükségeseb előisméretekkal sem birván, nemcsak itélni, nemcsak biráskodni akar mindenről s mindenben, hanem még kormányozni is; eléggé hiú, magának mindent tulajdonítani, de nem elég erős, elméjét és characterét művelni! a hazafiságot a nyelvben s ruhában keresi és tesz magának a durvaságban és nyakasságban, mellyet characternek nevez.“ —

„Azok a pedant, minden ujat gyűlölő öregek! — így szólnak mások — egyediül ők a felvilágosodás és javítások

elakadásának, a régi roszban megfeneklésnek okai. Felvúva tudományuktól s elavult, penészes elveiktől, restek valami újat tanulni és sokkal elfogultabbak, hogysem a kor szellemét fel foghatuák: elvetnek, kárhoztatnak mindent, mit még convictusaikban nem tanultak s erősen hiszik, hogy bölcsesség és tanács egyedül őbennök lakozik.“

S valamint fiatalság és öregség egymással ellenkezik s nézetit, véleményit és elveit egyik a másik ellen védi, szintúgy képződnek a társaság minden rendeiben s osztályiban ismét más, különböző pártok, mellyek már nemcsak nézetek és elvek, hanem régi jogok gyakorlása, a fenálló rend, sőt a szent vallás és uralkodószerk ellen is fölemelik szavukat. Egynek minden rendtartás, minden felsőbb hatalom terhére van; ő mindenben, ki valamely nyilvános hivatalt, legyen az politikai, papi vagy katonai, visel, zsoldost, bérest és zsarnoksegédet lát; ellenben egy másik minden ártatlanul kimondott ohajtásban veszedelmes czélzást, minden keresztülfutó szakálban egy republicanust gyanít. Emennek a kormány igen jó, igen lágy, igen gyáva; amannak ugyanazon kormány igen is kemény, igen is despotai.

E szók: aristocrata, democrata, ministeri, szabadszellelemű, udvari, hazafi, pusztá divatból s utánzásból is használtatnak, de ritkán, helyesen, ritkán okkal, néha nem is értve. S lehet e ez másképen, midőn sem egyik sem másik részen nincs mérséklet, nincs nyugalom; midőn a szenvedélyek nem csak ébren vannak, hanem olajt öntenek a tűzre, s a mindenütt rejtező önhaszon, mint vezérlő elv, majd a szabadságot, majd az egyenlőséget tűzi ki zászlóul, melly mögött az önzés kullog, s melly után a felzúdult keblek vakon rohannak?

Kábaság, sőt istenkáromlás volna állítani, hogy a természet az embereket arra rendelte, hogy egyik a másikon zsarnokilag uralkodjék, vagy hogy eredeti különbözősége létez az ur

s a raszbolga természeti alkatja közt. Van, igenis, bizonyos általános egyenlőség az emberek közt, először is annyiban, mennyiben mindnyájan emberek vagyunk; másodsor pedig, mennyiben mindnyájan egyenlően számot tarthatunk azon jogok éldeletéhez, mellyeket a társas állapot egyeseknek meghagyott. Hanem egyenlőség, az újabbak értelmében, a társasági renddel ellenkezik.

Lafayette s az amerikai Paine Tamás magok is megvallják: „hogy az emberek és polgárok jogai biztosítása mulhatlanul szükségessé tesz egy nyilvános hatalmat, s hogy ez a társaság közjává állítottatott fel.“ Következéleg ők is megengednek egy főbb hatalmat s egy társas állapotot; már pedig ezekkel egy általános egyenlőség semmikép meg nem fér. Ugyan ők állítják fel azon elvet is, hogy az emberek, midőn polgári társaságba léptek, épen azon egyenlőtlenségeken akartak javítani, mellyek physical, erkölcsi vagy esetlegi tekintetekben az emberek közt valának, nehogy t. i. az erősebb a gyengét, a ravaszabb az együgyűt büntetlenül elnyomhassa s megkárosíthassa. Következéskép ama fentemlített, minden embernek szükséges egyenlőség nem a természet adománya, hanem a törvények jótéte, mellyeknek védői a kormányok. —

Valamint az egyenlőség fogalmával, szintugy van a dolog a szabadságéval is, melly olly sokféle s annyira különböző. — Szabadság a legszélesebb értelemben: tehetség, kényszerítés nélkül cselekedni. Ez, általában, minden élő lénynek tulajdona; de különösen többféle szabadságok vannak, u. m. 1) az ésszel bíró lények szabadsága; 2) a természetállapotban élő emberek szabadsága; 3) társasági, alkotmányyszerű szabadság; 4) political szabadság; 5) polgári szabadság.

Az értelmes v. ésszel bíró lények szabadsága: tehetség, értelem s megfontolás szerint gondolkozni és cselekedni.

A természetállapotban élő emberek szabadsága minden kigondolhatók közt a legkorlátlanabb. E szók : társaság, kormány, alkotmány, törvény ezen állapotban ismérletlenek ; s midőn mi a szabadságról szólunk, ez nem lehet eszünkben, mert az annyit tenne, mint mivel embereket s erkölcsösített nemzeteket a vadság állapotjába taszítani vissza.

Társasági vagy alkotmányyszerű szabadság : mindazon javaknak és jogoknak éldelete, mellyeket a társasági egyesületek minden egyes tagnak, saját helyzetéhez képest, megengednek. E javak és jogok e szerint vagy közösek vagy sajátok ; mert nincs és nem lehet társaság, melly egészen egyenlő tagokból állana, mivel már maga a természet egyenlőtlenekké teszi őket testi és szellemi tehetségeik, erkölcsiségök és viszontagságaik különbözőségi által.

Azon pillanattól fogva tehát, mellyben az emberek a természeti függetlenségről lemondottak, hogy a társas élet javaival élhessenek ; azon pillanattól, midőn magokat alkunál fogva egy akarmelley kormánynak alája vetették : az alkotmányyszerű szabadság lép a természeti szabadság helyébe. Lehetetlen ez utóbbinak körét meghatározni mindazon alkotó törvények ismerete nélkül, mellyeken egyik vagy másik alkotmány alapúl ; s ugyanezen törvényektől függ : kisebbek vagy nagyobbak legyenek e a political szabadságok, mellyek ismét sajátkép csak egy részét teszik a törvényhozó, birói s végrehajtó hatalmakat magában foglaló alkotmányyszerű szabadságnak. Hol ezen hármias hatalom egy ugyanazon személyben egyesül, miut az ázsiai kormányoknál többnyire, ott political szabadság nincs ; ellenben hol egy vagy kettő azon hatalmak közül, például a törvényhozó s a birói, egymástól külön vannak választva, olly political szabadság kisebb vagy nagyobb mértékben van s annyival állandóbb, ha azon hatalmak egymást kölesönösen egyensúlyban tartják.

A polgári szabadságok az eddigiekből következnek. Ezek szerint a társaságban élő embernek szabad tenni mindazt, mi a vallással s a törvényekkel nem ellenkezik. Ezek biztosítják a becsület, személy és vagyon sérthetlenségét, mennyiben t. i. ez utóbbiból kiki a közterhek viselésére adózni nem köteles.

A szabadság és egyenlőség felőli fogalmak, a törvényhozó, birói és végrehajtó hatalmak korlátinak és annak meghatározása, mennyiben kelljen azokat egyesíteni vagy elkülöníteni, s minő eszközökkel akadályozni azt, hogy egyik a másik felett ne uralkodjék; továbbá, minden nemzetnek egyenlő politicalai szabadságokat kelljen e engedni, s valljon e szabadságokban a statusnak minden tagjai egyenlően részesítessenek e, vagy minő képviselőt kell azoknak adni: ezek azon vitás kérdések, mellyek a kebleket nem mától, sem tegnaptól fogva, hanem századok óta foglalatoskodtatják s mellyek az egymással ellenségesen szemközt álló pártokat kijelelik.

Tudjuk tehát a kérdéseket és vitás pontokat, mellyek iránt a vélemények kicseréltetnek s kölcsönösen védelmeztetnek; de hátra van, kipuhatólnunk azon okokat és rugókat, mellyek e vitatkozások szeretetét az emberekben olly hatalmasan felkeltik és táplálják. — Ez következése azon nagy reményeknek és várákozásoknak, mellyekkel Europa magát hoszú és véres harczi bevégzése után kecségteté; azon ígéreteknek, mellyeket a pártok vezérei hiveiknek mintegy felpénzül adának; — s az elhatalmazott iráskórságnak. Hatvan év előtt egész Európában alig volt 50 folyóirat és hirlap; ma több van 500nál; Németországban több jelenik meg 170-nél, magában Ausztriában több 70-nél. — Végre, annak is nyomára kell jutnunk, valljon e vitatkozások leggyakoribb rugója valóságos philanthropia s javításokra törekvés e, vagy pedig tekintet, hatalom s gazdagság utáni sovárgás?... Ha e kér-

désre nyugodtan, őszintén, lélekismérettel s mindenekelőtt minkebelünkbe nyulva akarunk felelni, bizonyosan úgy fogjuk találni, hogy jobbára az utóbb nevezett indítóokok az uralkodók, sokaknál ezek az egyetlenek, némelyek pedig — s illyek nem kevesen vannak — az igaz indítóokat magok sem tudják. Azt hiszik t. i., hogy minden önzés nélkül, csupán a javítás tiszta szándékából s embertársaik jóllétét és boldogságát előmozdítani akarásból cselekesznek, mivel sem magokat sem másokat nem vizsgáltak meg eléggé, s a kebel mélyében rejtőző és munkáló szenvedélyeket nem is sejtik. — Soknak a jóllétről s boldogságról is hibás fogalma van. Annak megítélésére, mi teheti a társaságban élő embertömegeket boldogokká, igen erős, biztos értelem és hoszas tapasztalás kívánatik, mivel itt leginkább a következeseket kell tekintetbe venni, valljon azok bizonyosan vagy csak valószínűleg is az igaz jóllétet s boldogságot előmozdítandják e vagy sem. Mert gyakran egy vagy más rendszabásnak sajátképi eredményei csak késő időkbén tűnnek ki, s nem ritkán megesik, hogy a gyümölcs egészen más természetű, mint a minő váratott. — Pílanati jótételek gyakran csak látszatlag s mulólag javítanak az emberek sorsán, s rendszerint az irgalom cselekedetei közé számíthatók, millyeket, kivált mások költségén, gyakorolni éppen nem nehéz s nem is jár érdemmel. Mindenek felett az erős akarat s a tett az, mi egyeseknek, valamint egész testületeknek javát előmozdítja, mit pusztá szóval nem lehet véghez vinni, ámbár gyakran csak ezzel, t. i. a pusztá szóval, szeretnek az emberek megelégedni. Így például ama szüntelen panaszkodás a magyar paraszt sorsa felett, ki nem bir képvisellel sem saját ügyvéddel, pusztá szó; s a tett az volna, ha velök a földesurak, mint természeti véduraik, az országgyűlésen belül és kívül atyailag bannának, őket védelmeznék, s így nekik, az ő javokra, az országgyűlésen belül

és kívül igaz és legtökéleteseb képviselőik lennének. Ez bizonyosan üdvösebb képviselet volna, mint ha a tudatlan nép magának egy szinte tudatlan vagy pedig ravasz és önhaszonleső képviselőt választana, ki gyakran szántszándékkal zavarná a vizet, hogy annál könnyebben halászhasson. — Különösen fontos, de szintolly nehéz a jóllét előmozdítására szolgáló eszközök megválasztása; még nehezebb annak megítélése, mi szerez valódi jóllétet és boldogságot; legnehezebb pedig, elhárítani azon akadályokat, melyeket az illyes szándéknak a fenálló rend, régi szokások s erkölcsök, műveltségállapot, jól szerzett jogok stb. mindenfelől ellene gördítnek. Könnyű azt mondani, hogy a magyar parasztnak nagy jótétemény volna, ha saját képviselőt küldene az országgyűlésre, vagy ha tisztán s határozottan tudná, mi adóval s más egyéb szolgálattal tartozik évenként, a mostani önkényes és bizonytalan rárovások helyett: de a gyakorlati kivitelnél ki fogna tetszeni, hogy az első azért nehéz sőt lehetetlen, mivel az ország alaptörvényeivel ellenkezik; a másodikat pedig minden sajátlagi képviselet nélkül, rendtartás és méltányosság mellett, a szokott törvényes úton is elérhetni.

Épen nem veszedelmesek, sőt inkább hasznosak az illy tárgyak feletti viták akkor, ha olly férjfiaktól származnak, kik szellemi tehetség mellett gyakorlati ismeretekkel s elegendő nyugalommal bírnak. Illyen viták fölvilágosítják az elmét, irtják a balitéleteket, igazítják a tévedéseket s a törekvésnek határozott irányt tűznek ki. Károsak ellenben, mihelyt a mérséklet s bölcs óvatosság útjáról eltérnek, ha balul értetnek vagy roszakaratú, vakbuzgó emberektől vezetettnek; akkor pedig épen veszedelmesek, ha pártdühöngéssé fajulnak el s vakmerő és önző célok eszköziül a tömegek elcsábítására s fölingerlésére használtatnak. Jaj azon országnak, melyben az örülésig izgatott szenvedélyek lázadást, kormánytalanságot és

vérengző polgárháborút szülnék! Ott a jog, a vagyon, az élet nem kiméltetnek többé; ott a tekintetet és hatalmat végre is csak egy vagy egykettő ragadja magához, kik aztán semmi más vezérlőt nem ismérnek, mint a legiszonyúbb szenvedélyekkel párosult önzést, dulakodnak a hol tapsoló, hol siró embertömegek vagyonában és életében, míg egy Cromwell vagy egy Napoleon ragadja meg a gyepelőt s azt erős, de egyszersemind vas kézzel forgatja.

Igaz, hogy sokat el kell a fiatalságnak nézni, melly sok ábránddal s kevés tapasztalással birván és keblében az égető tetszomjat érezvén, könnyen oda fordul, hol tetterejének meztől s becsvágyának táplálatot reményl találhatni. Becsvágy szintugy vezethette Columbust Amerikába, mint tudomány vagy nyereségvágy; s többnyire ez az, inkább mint a honszeretet, miért a katona vért és életet örömet koczkaztat. Már pedig a fiatalság igen gyakran, sőt csaknem mindig azt hiszi, hogy nem becsületes eléggé, vagy éppen megvetetik; s rendszerint heveskedésből, hiuságból, utánzásvágyból s tapasztalatlanságból veszen részt a divatos, de balgatag s gyakran, fájdalom, veszélyes mozgalmakban; inkább a vér heve, mint rossz szándék cselekszi, hogy csillogó, de csalékony s kárt okozó minták után indul.

Annál bűnösebbek azon már meglelt korú, ésszel s tapasztalással bíró férfiak, kik önző szándékkal a fiatalságot bizonyos czélok elérésére használják s gyakran mint előcsapatot előre tolják: kik mérsékletet hordanak nyelvökön, de szívében a hoszút, s csak kedvező pillanatra várnak, hogy azt kiönthessék; férfiak, kik a becsvágyat a becskórsággal cserélik fel, s míg emberjogokról, polgári egyenlőségről, politcai türelemről szólnak, azalatt lenéznek, megvetnek mindent, ki velek rangra és vagyonra nézve nem áll egy fokon vagy véleményökben nem osztozik; olly férfiak, kik hiuságuknak,

nagyravágyásuknak s más mellékezeljajuknak elvöket, meggyőződésüket s honuk javát minden meggondolás nélkül feláldozzák s a zajos sokaság pillanatnyi tapsát kötelességük és lélekisméretök elejébe teszik. — Még vétkesebbek azok, kik a kebleket előre kikoholt terv szerint ingerlik, a fogalmakat megzavarják, végre az engedelem megtagadására s fellázadásra bujtanak. Megvetést érdemelnek pedig azok, kik pénzért és jószágokért hazájok javát elárulják. — Ellenben mennyi tiszteletre méltók, kik a jog és igazság érzetében sérjfiassal, lélekisméretesen és tántoríthatlanul állják ki e harczot, hazájok igaz javának előmozdításában sem fenyegetés, sem gúny, sem a sokaság lármája által nem hagyják magokat elrettenteni, hanem mindenütt és mindenben kötelességöket s meggyőződésüket tartják szem előtt !

Ki nem ismér e képekben korunknak számos embereire, irányzatira?... Csupán az a kérdés, valljon e mi jelen korunk uj s mindeddig ismételten kor e? Némelly formáira talán, de bizonynyal nem az lényegére nézve. Tekintsünk vissza a multra, kérdezzük meg a kor nagy tanítóját, a historiát, s minden régi és újabb időkben a mostaniakkal hasonlóságot fogunk találni. Mindenütt látni fogjuk, mire vezetnek az illyes fogalmak és szenvedélyek Athenében szintugy mint Romában, Angliában szintugy mint Franciaországban 1790 körül; s látjuk legujabban, hova juttatá önzés és pártduh a szerencsétlen Spanyolországot. De egyszersmind azt is látni fogjuk, hogy minden időben csak a vallásnak s a törvények szigoru alkalmazásának sikerült a szenvedélyek dagadó folyamát lecsilapítani s a túlfeszült képzelet izzó lávaömléseit meghűteni. S kit illetve e két hatalmas fék s békítő szer kezelése és védelme mást mint a kormányokat, mellyek e végre elegendő erővel felruháztatvák? Igaz, hogy maga az anyagi erő e nagy cél elérésére még nem elég, mivel az magában elnyomhat ugyan,

de még nem győz. Bölcsesség, igazság, mérséklet álljanak még e kormány mellett, s ezek neki tiszteletet, bizodalmat fognak szerezni.

Tisztelet és bizodalom tehát a kormánynak, a törvénynek, a vallásnak! — S kinek is volna erre nagyobb oka mint nekünk magyaroknak, kik olly nagy befolyással bírnak a törvényhozó s birói hatalomra? A magyarnak nemes, emberszerető szíve van. Tegyük félre a haragot, a gyűlöletet; ezek nálunk nem népszerűk s csak elfogultságot, vakságot szülhetnek, mik ismét könnyen kárt okozhatnak. Engeszteljük ki a kebleket; a helyesen alkalmazott erő a legelleneségesb elemeket is egyesítheti, használhatja. Műveltség, értelmiség, józan fogalmak, hűség, egyenesség, mérséklet és kegyelem azon erények, mellyekkel a törvényhozónak és birónak ékeskednie kell, mert kegyelem nélkül nincs élet, igazság nélkül nincs ítélet, ítélet nélkül nincs tudomány, tudomány nélkül nincs tapasztalás, és tapasztalás nélkül nincsenek practicus törvények. Legyünk türelmesek. Ez nem gyengesség jele, hanem a megfontolás bölcsessége; nem a jogtalanság eltűrése, hanem fogalmaink zabolán tartása, melly nekünk mit sem árt. Ne örüljünk a párt-zavaroknak, mellyek szélesztvén az erőt, csak gyengíthetnek minket. Irtsuk ki a balitéleteket s kerüljük a véleménykényszerítést, azaz, világosítsuk fel nyugodtan az elemeket s engedjük meg kinekkinek, hogy nézeteit szerényen s kimélettel előadhassa. Mert valljon joggyakorlás e az, midőn valakit csak azért nem akarnak kihallgatni, mivel talán nem a sokaság ínye szerint beszél? vagy szabad választás e az, mellyet pénzzel, sőt fegyveres erőszakkal csikarnak ki? Győzzük le hűségunkat s hódoljunk a rendnek. — A Courrier, egy igen szabadelmű francia lap, ezt írta minap: A fenyték szintolly szükséges a véleményeknek, mint a hadseregnek. Olly kamarában, hol mindenik követ beszélni vágy, csak el-

hangzó szavak vannak, de valóságos vitatkozás nincs*). — Csak így érhetjük el, hogy a mi korunk, a vitatkozások kora, ne legyen veszélyhozó; csak akkor várhatjuk, hogy az utóvilág ezt mondja korunkról: Az egy mozgalmas, viharos időszak volt; de bölcsesség és igazságszeretet lecsilapították a vihart, előmozdították a polgári jóllét kifejlését, s így az épen nem volt egészen elveszett kor! —

E nerezetes cikkely igen nagy figyelmet gerjesztett s többrendbeli czáfolatot s viszonzczáfolatot szült. Első vala Burian István „Válasz“-a, mellynek egész tartalmát különböni e gyűjteményben, melly csupán —mh— ur cikkelyeinek száma, nemcsak helyenkivülinek, sőt szükségtelennek is tartottam annál inkább, mivel Szerzőnk annak lényegét következő „Viszonzválasz“-ában maga is fölidézi:

E „Válasz“-a sajtóképen semmi választ, hanem egy igen alaptalan vádat foglal magában, azt t. i., mintha én a vitatkozásoknak ellensége s üldözője volnék, vagy épen félnék tőlök. Egyszermind azonban némelly kedvencz ideáit fejt ki a szerző, mellyek inkább tetteleg bizonyítják nézeteim helyességét, hogysen azokat legkisebb részben is megczáfolnák. — Csupán azon okból, nehogy a Válasz tisztelt írójának újlag alkalmat adjak, engem a viták ellenségének nyilatkoztatni, jónak tartom itt, mindenek előtt vitatott értekezésem értelmét és tartalmát röviden ismételni. Veleje ez. „Édes jó hazámfi, ti, kik a kifejlésnek, előhaladásnak s javítások utáni vágyásnak és törekvésnek korszakában éltek, ime lássátok itt e kornak egy képét, mint az nem csak itt Magyarországon, hanem szinte az egész művelt világban mutatkozik; lássátok a kérdéseket, mellyek körül a viták leginkább forognak; ne resteljétek az okokat is vizsgálatra venni, mellyek e vitákat, e küzde-
 *) „La discipline est aussi nécessaire aux opinions qu'aux grandes armées. Dans une chambre, où tous les députés tiennent à parler, il n'y a que des paroles perdues, il n'y a point de débat.“

annyira feltüzesítik : s akkor, reményem, meg fogtok győződni, hogy az e kérdések feletti viták, ha okkal-móddal történnek, épen nem ártalmasak, sőt tanulságosak és hasznosak; ne kárhoztassátok eleve a lángbuzgalmától könnyen elragadtatható fiatalságot; ellenben őrizkedjete az önző czéluaiktól, szenvedélyektől, pártduhától; távozzatok és féljete a lázítóktól, s vesséte meg a gyáva árulót. Magatok s embertársaitok javát előmozdítani akarván, legyetek vigyázók s ovatosak az eszközök megválasztásában. — Ha mindezekben e mi korunkra ismértete, mi könnyen megtörténik, ha szokott körötökön valamivel túl pillantatok, akkor lássátok, ha valljon ezen kor egészen új e, vagy talán hozzá hasonlót többet s több helyen mutatnak a történetek; a midőn ugy fogjátok találni, hogy ilyen forrás- és fejlődéskorok már többször fordultak elő, de hogy a vallás és a törvények csaknem mindig jó véget és irányt adtak azoknak; következésképp, honosim, tiszteljük a vallást, a törvényt és a kormányt, melly mind a kettőt védi; kiváltképen pedig mi magyarok tegyük ezt, kik törvényeinket magunk alkotjuk s kik a vallásnak és kormánynak minden időben olly sokat köszönünk. Legyünk türelmesek, mérsékeltek, egyezkedők, és hajoljunk meg a rendnek, hogy egykor utóink korunkról mondhasák: az egy viharos, a vitáknak és fejtegetéseknek kora volt, de épen nem üres vagy elveszett kor, mivel a polgári jóllétet s boldogságot felvirulni segítette. “Valljon hol van ezekben legkisebb nyoma is annak, mintha a vitatkozásokat gyűlölném, kárhoztatnám, vagy épen félnék tőlök? hol van itt egyoldalúság vagy nagyítás? holott értekezésem végén magam mondom: „engedjük meg kinekkinek, hogy nézeteit szerényen s kimélettel előadhassa“; hol és miképp tohetné ezt, hanemha a vitatkozásoknak mérték- és törvényszerűleg szabad útján? — Valljon a „vélemény“ hazánkban áru s kereskedési cikkely e, valljon egyik vagy másik poli-

ticai hitvallás egyszersmind *modus acquirendi* e, s mellyik hoz kövérebb kamatokat? azt én valóban mindeddig nem vettem fontolóra, s mind magamat mind honfitársaimat többre becsülöm, hogysen azt kiszámolnám. — „A szabadság, ugymond a Válasz írója, nem a törvény jótéte, hanem a természet ajándéka.“ Ha a V. i. „Korunk“ czikkelyemet figyelmetesen olvasá, akkor a szabadság különböző felosztásait ott láthatta s egyszersmind megtanulhatta volna, mellyik szabadságot lehet és kell a természet ajándékának tekinteni. Illyen szabadsággal élnek a keselyűk s a farkasok is, mellyek őket széttéphetik. A ki tehát ezen állapotot szereti s inkább emberevők mint polgárisodott s művelt emberek között kíván élni, az bizvást elmondhatja, hogy „a rend nyűg s a törvény szükséges rossz“. De én akarom hinni, hogy itt a Válasz írója csupán a fenytő törvényeket értette. —

Különösen gyűlöletesek a Válasz írója előtt e szavaim: „a régi, jó jogok... stb.“; s kérdezi, valljon azért tartom e azokat jóknak, mivel régiek, vagy mivel nekem tetszenek? Könnyű volna, e kérdést megfordítva ő hozzá intéznem; de akkor én is, ugy mint ő, felelet helyett kérdeznék: azértis egyenesen felelek s azt mondom, hogy e jogokat régieknek nevezem, mivel csakugyan azok, s jóknak, mivel, ha jők nem volnának, alig lehettek volna olly régiek. Ha nekem tetszenek e? némelleyk igen, némelleyk nem; mint ez általában igen viszonyszerű. Azon jog, miszerint életemet védelmezhetem s pénzemet adósaimtól visszakivánhatom, nekem, igenis, jó jogok, bárha talán ellenfeleimnek nem azok; szintugy azon jog, miszerint szomszédom erdejében vadászhatok, nekem, igenis, jó, de szomszédomnak aligha jó, kivált ha nekem nincs erdőm, mellyben ő vadászhasson.

Azon állítása a Válasz írójának, miszerint ő „azt hiszi, hogy némelley országokat a fogalmakból és szenvedélyekből

eredett hibás lépések, de nem a fogalmakból és szenvedélyekből származott vitatkozások juttattak tönkre“, körülbelül annyit tesz, mintha mondanám: nem a puskapor, mely a golyóbit kiütte, hanem csak a golyóbit sértett vagy ölt meg. — Ezen állítását az írónak s minden ehhez hasonlót, például: „legyen a vitatkozások rugója önhaszon, legyenek szenvedélyek, legyen bármi egyéb: hadd beszéljen kiki, a mit akar, csak ne sértsen senkit ...“ más szóval: hadd szóljon akárki, okos és bolond, józan és őrült, az igazság majd ki fog tetszeni ... én a közönség ítéletére hagyom; mert, mint a Válasz írója mondja, „természettől van az emberben ösztön az igazság kinyomozására,“ s nyugodtan elvárom, míg azt, „mit mosolyogva olvasott a világ s czáfolatra sem tartott érdemesnek,“ senkinek sem jutand többé eszébe, kétségbe vonni.

Nurián István „Válasz“ ára Szerzőnk „Viszonzválasz a mellett még más kétféle-
beli jelent meg (— sz — és Késmárky Zsigmond urtól), s ezen, mérséklettel és tiszta jó-
zan nézetekkel lit cikkelyek Szerzőnket következő végnyilatkozatra birták:

Azon mérséklet és tiszta, józan nézetek, melyeket —sz— és Késmárky ur kifejtének, arra birtak engemet, hogy érdeklött cikkelyemet még egyszer figyelemmel átolvassam és lássam, valljon abban ama szememre lobbantott, csaknem a gyermekek kisértetektől félelméhez hasonló aggodalmat s az igen is eleven színeket, melyekkel, mint mondatik, festettem, feltalálhatom e. Ez utóbbiakat, igenis, feltaláltam, mert ezek már előbb sem kerültek ki figyelmemet; de ugyan mit festetem tehát én olly igen eleveu színekkel? nem mást, mint a pártok tulságait, s ezt szándékkal, de talán nem nagyítva. — Ellenben szerfeletti aggodalmat, félelmet vagy a vitatkozás ellenzését azon cikkelyemben sehol sem fődözhettem fel, s illyesmit nem is lehet abból okosan következtetni, mert hiszen

miért, mi végre irunk illyes czikkelyeket? bizonyosan nem azért, hogy magunk olvassuk, hanem, hogy mások olvassák, fontolják, szóljanak, ítéljenek felőle s ha talán szükségesnek vagy érdemesnek vélik, czáfolják meg, — s ez mit tesz egyebet, mint vitatkozást szülni, okozni, vitatkozni? — Számtalanszor hallom hazámat Angliához hasonlítani. Adná az ég, hogy mi olly műveltek s vitatkozásinkban olly szabályosak s mérsékeltek volnánk mint az angolok. Mert nem az ottani nép- s kézműves-egyesületekben néha tartatni szokott beszédeket, hanem a parlamenti vitákat kell a mi köz- és országgyűlési vitáinkkal összehasonlitanunk; de még az angol népgyűlésekben sem lehet soha a törvény iránti mély tiszteletet félreismérni. Avvagy elegendő volna e nálunk, mint Angliában elegendő, valamelly nyilvános rendetlenség vagy épen verekedés megszüntetésére, akármelly törvénynek, mint ott a zendülési actának, pusztá felolvastatása? S tudják e az összehasonlító, milly kérlelhetlenül szigorú az angol törvények? tudják e, hogy ott minden a vita hevében kiejtett sértő vagy illetlen szó a jelenlévőktől azonnal megrovatik s visszahuzása sürgettetik? tudják e, hogy a toryk és whigek, bárha political nézetekben és elvekben eltérők egymástól, a kölcsönös tekintetet sohasem tagadják meg, közhasznú czélokra számtalanszor egyesülnek, a privát életben pedig, minden tekintet nélkül political véleményeikre, a legnyúgodalmasabban haladnak egymás mellett? Tudja e, isméri e a mi fiatalságunk az angol iskola- és egyetembeli szigorú törvényeket, mellyek szerint ott egy tanulónak sem szabad, előljárósági engedelem nélkül, ebet vagy lovat tartani; lóverseny, czéllövés, versenyküzdés általában tilalmasak, sőt engedelem nélkül még egy kocsit sem mer a tanuló bérteni, s kiküszöbölés az ezek áthágójának bizonyos büntetése! — Az angol, bármi rendű legyen is, isméri törvényeit, intézvényeit s tudja alapo-

san védelmezni; míg nálunk azokat csak egy csekély számú emberosztály isméri, s a legnagyobb és leggazdagabb urak közül is alig tudná egy vagy kettő saját jogait s törvényeit képviselő nélkül fentartani és védeni. És mégis annyira szeretik sokan közülünk ezt a hasonlítást! Bárcsak már azon a fokon állanánk, hogy az összehasonlítást kiállhatnók! — Midőn továbbá látom, hogy az általam felhozott önzést kiki el akarja tagadni, s magáról, mintegy neheztelve, elhárítani, akkor mindig ama francia közmondás jut eszembe: *Ce n'est que la vérité qui blesse* (csupán az igazság sért)! Részemről őszintén megvallom s megismerem magamnál az önzést, csupán azt jegyezvén meg, hogy különböző önzések vannak, s hogy különösen az erkölcsileg szabad, a megbocsátható, és a bűnös önzést jól meg kell egymástól választani. Midőn én polgártársaim javát szóval vagy tettel előmozdítani törekszem, akkor igen gyakran saját sorsomon is akarok javítani, s ezt talán szabad önzésnek nevezhetni. Ha azt, mit eleim századok óta háborítlanul birtanak, magam sem örömet eszesztem ki kezemből, ez talán megbocsátható önzés; de ha csupán elvenni akarok másoktól, s a francia közmondáskint így szólok polgártársomhoz: *Otes-toi, que je m'y mette* (takarodjál onnan, hadd üljek én le)! ez már bűnös önzés. — Ugy hiszem, ezekből akarmellyik olvasó is könnyen kiválaszthatja a maga önzésrészét.

Ha többekkel együtt s velük egyenlő joggal rég idő óta egy házban lakom, s a lakók egy része a házon változtatni, a másik azt egészen lerontatni s helyébe újat építeni, a harmadik a házat legnagyobb részint csak a maga kénye- s javára használni vagy minden további szó nélkül még egy negyediket is befogadni, akarnak: valljon nem szabad önzés e részemről, így szólni hozzájuk: „Lasabban, barátim! jogotok van ugyan itt velem együtt lakni; tanácskozhatunk is együtt a ház változ-

tatása vagy egy negyediknek hozzánk befogadása felől; de le-
 rontatni a házat nem engedem, mert könnyen hajlék nélkül
 maradhatnánk s nem egyhamar építhetnénk fel új házat, mely
 mindnyájunknak kényelmes lakást adjon.“ — Ha pedig lá-
 tom, hogy a ház roskadófélben van s javítani, változtatni kell
 rajta, valljon nem megbocsátható önzés e részemről, ha a
 változtatott házban is előbbi lakomhoz, mennyire csak lehet,
 hasonlót kötök ki magamnak s meg nem engedem, hogy csak
 egy követ is megmozdítsanak addig, míg műértő építőkre s
 ügyes kézművesekre szert nem tettünk, vagy ha ellenzem azt,
 hogy, mint a Babel tornya építésekor, kiki lármázzon, kiáltson
 és senki se értse egymást, hanem előre meghatároztatni kívá-
 nom, hánynak és kiknek lesz szavok, hányan és kik fognak
 parancsolni, kik engedelmeskedni? — Ellenben az önzők
 mellyik osztályába tartoznék az, ki ekkor így szólana: „Ne-
 kem az én eddigi földszinti lakásom nem tetszik; ezentul én
 is az első emeletben akarok lakni úgy mint te; azért tehát
 csak szorulatok, vagy pusztulatok el Isten hírével, mert ha
 nem, ime itt a negyedik, ki szinte be akar jőni, ezzel mi egye-
 sülünk s titeket a házból kivetünk.“ Vagy a kik ezt monda-
 nák: „Mi a szomszédban egy házat láttunk, mely nekünk
 igen megtetszett; most tehát nekünk is ilyen kell, ha mind-
 járt török, szakad...“ Valljon felesleg aggódás vagy gyermeki
 félelem e, ezekhez így fordulnom: „Barátim, meggondoltá-
 tok e jól a dolgot? laktatok e valaha ama házban? tudjátok e
 annak mind jó mind rossz oldalait, kellemeit s kellemetlensé-
 git? fogunk e egy olyanban szintolly nyugalmasan s biztosan
 lakhatni, mint most ebben lakunk?“ — Vagy igen élénk
 szinekkel festek e, ha mondom nekik: „Lássátok eme más
 szomszédinkat; ezek is új, igen szép és igen sok költségbe
 került házat építettek magoknak, a padlót viaszos koczkákkal
 rakták ki s a falakat magas tükrökkel ékítették; de ők ezek-

hez nem levén szokva, minduntalan elecsúsznak a padlón s fejüket a pompás tükrökön törik be.“ Vagy pedig: „Néz-
 zétek ama szomszédunkat; az is nagy házat építtetett ma-
 gának, de üres belül, mert nem bírta költséggel a butoroz-
 tatást; építői azalatt felgazdagodtak, kész palotát emeltek
 magoknak, s most a jó szomszédot egy házhéjszobácskával
 kínálják, ha t. i. a lakbért meg bírja fizetni.“ Végre, na-
 gyítok e, ha mondom: „Nézzétek ezt a szomszédunkat; ez
 is lerontotta házat s azóta több ízben építtetett ujat, még pe-
 dig vérrel keverte a meszet s a talpfalakat sirokra állítá; de
 a sirok horpadoznak s ujjabb meg ujjabb halottak kellene-
 azok betemetésére.“ Illyeket tartván szeme előtt, valljon nem
 kötelessége e minden hazáját igazán szerető férjfinak, bátran
 ugyan, de minden heveskedés nélkül előlépni, s nem gondol-
 ván a vádakkal, melyekkel őt a mohón újítani szeretők ter-
 helni akarnák — milyenek például a sötétítés vagy épen ha-
 zaárulás mocskai, melyekkel ezen urak minden ellen, ki ve-
 lők nem tart, fegyverül élnek — fenhangon mondani: Leg-
 forróbb ohajtásom az, hogy honunk mind a 11,000,000
 lakosa ezt tartsa a főntebb érdekettem tisztelt íróval: „A
 vallás és az uralkodószerék szentségét hagyjuk érintetlen és
 sértetlenül; védjük mindkettőt, mint illik s emberi és job-
 bági kötelességünk megkívánja, hűséggel: akkor veszély
 nélkül irtandjuk százados előítéleteinket; s minden káros
 összeütközések nélkül viágosítandjuk fel egymást.“

K O R S Z E L L E M.

(1839. Julius 12.)

Nincsen ugyan jogom, a Korszellem *) tisztelt iróját gáncsolni vagy megezáfolni, annál is kevésbbé, mivel sokakban csakugyan igazat mond; azonban mint a lapokban magamat különböző itéleteknek önkint s örömetst kitett irója a Korrunknak, melly utóbbi oly szoros kapcsolatban s rokonságban áll a Korszellemmel, úgy látszik, némi jogot nyertem, ez utóbbiról is kifejtennem nézeteimet. Én a tisztelt hazafi által adott határozatában a korszellemnek vele teljességgel nem foghatok kezét. Mert bárha a t. szerző ur magáról a dologról sok igazat s, fájdalom, sok valót mondott is: határozatával közel épen úgy járt, mint ha valaki például a lovat akarván meghatározni, e nemes és hasznos állatról nem mondana egyebet, mint hogy annak „foga van, mellyel harap, és lába, mellyel rug.“ —

Itt van tehát helye, hogy egy pár szót szóljak a korszellemről s annak eredetéről. Korszellem alatt értem én a bizonyos kor- vagy időszakban uralkodó gondolkodás- és cselekvésmódot. — E szerint a korszellem változik, valamint a kor külső eseményei s velök az emberek ohajtási és szükségai változnak; de fő iránya s bélyege e szellemnek min-

*) Ily czimű czikk előzé meg az ittenit.

denkor ugyanaz volt és lesz, t. i. valamely jobb lét vagyis javítások utáni sovárgás és törekvés, legyen aztán e jobb lét való, vagy csak képzelt, s a javítás szükséges, vagy csak annak képzelt; mit Schiller, ki mind saját korát mind a jövődőt olly helyesen fogá fel, e kevés szóban olly nyomosan fejez ki:

Die Welt wird alt, und wird wieder jung;
Der Mensch hoffet immer auf Verbesserung.

Többnyire nagy tehetségű férfiak, fejedelmek, vagy különben nagy befolyású emberek adtak a népeknek s koraiknak ösztönt azon irányzatokra, melyeket korszellemnek nevezünk. Igy különböző szakokban a vallási, katonai, műszorgalmi s a reformokra törekvő szellemek valának főképen uralkodók. Mikép következtek ezek egymás után, mikép ment egyik a másikba által, s mikép használtattak különböző czélokra: a történetek könyvei eléggé kimutatják: itt csupán a mostani korszellemmel akarunk közelebbről megismérkedni, s ugy egy pillanatot vetni kedves hazánkra.

Midőn a nagy császárság, t. i. Napoleoné, melly a legféktelenebb önkény s legkorlátlanabb szabadság után következén, egész Európát bilincsbe verni törekedék, végre hoszas erőködés s ugy szólván Európa minden erejének kimerítése után legyőzetett: mindenfelől béke, csend, nyugalom, könnybülések és javítások, műveltség és kereskedés, szóval vagyonnosság s annak békés, biztos éldelete utáni vágy jelentkezett. A „béke“ szóhoz azon reményöket is kapcsolák az emberek, hogy inntentől a statusterhek is tünedezni s a mindennemű adók naponkint apadozni fognak. De a harc igen hoszas volt, az erőköltés igen nagy, a sebek sokkal mélyebbek, hogysem olly hamar begyógyulhatnának: a beállott béke a készpénzforrást tetemesen megesökkentette, a szegényebb osztály szűkésgről, keresethiányról s a közterhek súlyáról kezdett panaszkodni; a mindennemű természetők pedig, de kivált Angol-,

Francia- és Olaszországnak gyárműves városai, termékeik rosz kelése ellen zúgolódtak. Az ugyanekkor bekövetkezett mostoha esztendők még inkább nevelék az inséget, s a pártoskodás soha nem nyugvó szelleme ravaszul használá ez alkalmat, a szegények gyűlöletét a gazdagok ellen s ezeket a kormányok ellen lángokra lobbantani. Politicusok, kik még Mirabeau elveit követték, speculansok, kik a háborús időkben pénzhalmozatot szereztek, elbocsátott, kenyérszűkületű katonák s a becsvágyas ifjuság — mindez egyesítő panaszait, elégedetlenséget s forrongást okozván a népekben. 1819ben Manchesterben tört ki legelőször kamolyabb alakban a háborgás; de Olasz-, Spanyol- és Franciaországban is mindenütt támadtak népbujtók, alakultak titkos társaságok és clubbok, s hol a kormányok elég erősek vagy elég vigyázók nem valának, ott rendbontások, sőt zendülések törtek ki, mint Spanyolországban, Nápolyban, Piemontban. — Melly gyalázatosan raboltatott ki ekkor a vagyonosabb néprész az alkotmányszerű szabadság örve alatt, s melly csalfa ígéretekkel áitaták a pártvezérek a megkábúlt, de nem örömet harczó népet, mutatják e lázadások eseményei s azon körülmény, miszerint azokat a közbejáruló hatalmasságok mindenütt könnyű szerrel elfojtották, s a régi rendet ismét helyreállították. Ugyanez időben fedeztetett fel Angliában is ama híres összeesküvés, melly szerint a Harrowby lordnál összegyűlt valamennyi minis-ternek meg kell vala gyilkoltatnia, s mellynek koholói részint kötéllal, részint holtiglani számüzetéssel lakoltanak.

Igy elfojtaték azon pillanatra a rosz, de annak okai nem valának egyszerre kúrthatok, sőtinkább mindennemű democatiai koholmányok újabb véd- és ovókészületeket tevének szükségessé, mellyek a statusterheket ujra öregbíték, s az annyira ohajtott könnyítések s javításokat messzebb időkre halasztaták; újabb, terhes kölcsönök vétettek fel, s Europa,

látszólag a legmélyebb s köz béke közepén, teljes harc-
 állapotban létezett. A honukból nagy számmal kiüzöttek vagy
 megszököttek, a számos henyélők, pénz, hatalom és tekintet
 után vágyódók látták, hogy bűnös terveiknek egyedül a vigyázó
 kormányok állanak útjában; minek következtében lassankint
 a fenálló kormányok s nyilvános hatóságok elleni gyűlölet
 elvével fejlődött ki, melly a legszabadelműbb alkotmányok ke-
 csegtető palástja alatt igért a népeknek üdvösséget. Speculan-
 sok, kik részint a kormányoknak, részint az ellenpártnak köl-
 csönözék nagy kamatok mellett pénzeiket, illy helyzetben mind
 több és több befolyást nyerének a köz ügyekre, s naponkint
 alább-alább szállt a kormányokhoz bizodalom. Ez utóbbiak
 részint igen gyengék levén hathatós rendszabások tételére,
 részint olly emberek kezeiben, kik értelmileg tehetetlenek vol-
 tak vagy az ellenpárttal szövetségben állottak, számos hibákat
 követtek el. — A nép, melly örömeztőbb tánczolt a szabad-
 ság fája körül s dőzsölt mások rovására, hogysen az ekéhez
 vagy a szövőséghez visszatért volna, merő javítási álmokon
 csüggött, míg a közép osztályok bankspeculatiokban és nye-
 reményvadászathban (agiotage) kerestek boldogulást, mi által
 azonban mind nagyobb és nagyobb függésbe jöttek a legelső
 pénzemberektől. Ezen elemekből állott aztán elő azon ujdouj
 korszellem, mellynek törekvésiránya az alkotmányos kormány-
 formák behozatala látszott ugyan lenni, de melly valójában in-
 kább csak rontani s újtgatni akart, s melly külső bélyegül
 a népszerű gyűlések és ünnepek, nyilvános helyeken s gyüle-
 kezetekben tartott beszédek, különös, jobbára az ősi korra em-
 lékeztető viselet, a kormányokkal meghasonlásba s ellenkezésbe
 jött férfiak szeretete s merész, nagyszerű vállalatokhoz haj-
 landóság által tünteté ki magát. Legbelsőbb sajátsága volt
 azonban e szellemnek az, hogy rögtön, a jelen pillanatban
 kívánta elérni azt, mit csak idő, hosszas szorgalom és fárado-

zás adhat, s hogy e türhetlen kivánság és törekvés alatt valóban a szegénynek a gazdagabb, a heuyének a dolgosabb, az alattvalónak a fölebbvalóság elleni hareza s küzdése rejtezett. —

Illy körülmények közt támadtak a juliusi, a lengyel, a belga revolutiok, a spanyolországi és portugaliai koronaörök-lés-változások s a pápabirodalombeli lázadáspróbák.

Honunkban azalatt, 1825-ben, országgyűlés tartaték, s minden joggal várható vala, hogy olly nép, melly már századok óta birta azt, mit a többiek még csak elérni s megállapítani törekedtek, t. i. egy alkotmányszerű kormányformát, tökéletesen kiképezett municipalis rendszert és képviselést, ezeknek megőrzésén s megerősítésén fog kiváltképen iparkodni. S valóban azon oppositio, melly ekkor némelly ismért, itt azonban bővebben ki nem fejthető esetek következésében támadt, még annyi fentartó szellemel birt minden részenkinti hevessége mellett, hogy nemcsak a köz véleményt nagyobb részben megnyerte, hanem magát az alkotmányt is szilárdabb alapra helyezni segítette. De már a reá következett 1830-i országgyűlésen imitt-amott a felduló szellem jelei mutatkoztak, mellyet azonban a törvényhozó testnek mérsékelte, alkotmányszerű, körültekintő s fentartó többsége majd mindig legyőzött, míg 1832ben egy ujabb országgyűlés jöve össze, mellynek egyedüli feladása kor- és czélszerű javítások valának. Itt, valamint már előbb némelly vármegyékben, mutatkozott leginkább ama hajlás a rögtön és merész ujitások felé, a rontásnak a javítással fölcserélése s némellyeknél, meg kell ezt őszintén vallanunk, egy igen káros rokonszenv (sympathia) az imint említett s mindenütt olly nagy bajokat okozott korszellem iránt, melly nálunk is merő reformokat, uj formákat, uj embereket hozandó vala. — Ez a szellem az, mellyet a Korszellem tisztelt iroja érdeklenni látszik, még pedig nem ok nélkül. De, hála az égnek, mi még ezen, hoz-

zánk a külföldről becsúsztatott, belopózott szellemet hazánk és korunk szellemének el nem ismérhetjük; mi még nem vagyunk pénzkóros speculansok körmei közt, sem idegenek zsoldjában álló áru-
lók hálójában; véleményeink még tiszták, elfogulatlanok; vagyonunk bátorságban, a legfőbb hatalom csorbítatlan. Vannak még nekünk emberséges, önhasznot nem vadászó férjfiaink, kik a haza érdekeit tudják s azok védelmezéséhez is értenek; vannak szép, vannak dicső emlékezeteink a multból, mellyek a magyarnak fejedelme és hona iránti hűségét, ragaszkodását bizonyítják; van végre érzékünk a javításra, de nem a dulásra, nem a felforgatásra. — Az önmagát lakoltató Franciaország, a végkép elszegényült és saját tulajdonjogából szinte kivetkezett Portugalia és Spanyolország nekünk intő példakul szolgáló, s a magyarnak saját józan esze csakhamar meg fogja a valót az állfénytől különböztetni az ország valódi érdekei, a béke, egyesség, kölcsönös bizodalom, a növekedő műveltség és jólét elnyomandják az ábrándok és túlszabadság szellemét, s a külföld honunkról mondandja: A magyarnak saját korszellem van, e korszellem azonban okos és emberséges.

NOSCE TE IPSUM.

(1838. December 6.)

Lehet e szükségesebb valami, mint önmagát ismerni, s nem történik e gyakran, hogy másokat helyesen ítélünk meg, de magunk iránt tévedésben, sőt nem ritkán teljes tudatlanságban maradunk? mivel t. i. vagy igen önhittek vagyunk, vagy restelünk magunkra elegendő önfigyelemmel lenni, vagy és főképen, mivel az önisméretre szükséges, hogy az ember saját helyzete és köteleztetési álláspontjából induljon ki, ezt a másokéval hasonlítsa össze, s így, ugy szolván, saját énjét a többi pártok közül ki tudja választani, mi természetesen a mások személyének, véleményének s nézeteinek ismeretét teszi szükségképen fel.

De milly különbözők a nézetek és vélemények a legszokottabb és mindennapibb tárgyak felett is! mennyire kell tehát ezeknek a politicalai tárgyak felett, mellyekről itt egyedül szó leszen, különbözniek!

Tisztán monarchiai statusokban az illynemű vélemények különbözőése rendszerint nyomtalanul s így kártétlenül is enyészik el; de alkotmányos statusokban az egyesek véleménye inkább vagy kevésbé befolyással van a status igazgatására, s ugyanazért a hasonló véleményűek könnyen egyesülnek s mint megannyi politicalai pártok lépnek föl, mit legközelebb saját honunk példája bizonyít, hol, ki tagadhatja? minden nyil-

ványos vitatkozás alkalmával a pártszellem félreismerhetlenül nyilatkozik.

E különböző pártokat s egymáshoz képesti fokozataikat kijelelni, czélja a jelen értekezésnek, melyet honfeleim kegyébe ajánlok, miután őket a „Gazdag Magyarok“–ban zsebeinkbe, s a „Korunk“–ban és az erre következett válaszokban politicai munkásságunk kaleidoscopjába tekinteni hagyám.

Ezen, különböző nézeteken, vélekedéseken, elveken és érdekeken alapuló pártokat leginkább két fő ágozatra oszthatni, mellyek egyikét azok teszik, kik a kormány nézeteivel s tetteivel vagy egészen egyet értenek, vagy mindig annak s maximáinak, sőt talán még régibb kormányoknak is értelmében szólnak és cselekszenek, s kik royalistáknak (királypártiaknak) neveztetnek.

A második ágozat, melly a kormánnyal teljes ellentétben áll, vagy, ha azzal néha egyet ért is, általában vele ellenkező értelemben szólni és cselekedni kötelesnek hiszi magát; liberalis (szabadelmű) pártnak neveztetik.

Mind a két nevezet helytelen, itéletem szerint; mert hiszen mindnyájan royalisták vagyunk. Avvagy nincsen e mindnyájunknak, constitutionk erejénél s értelménél fogva, királyunk? Republicanus ugyan, ugy hiszem, hála a józan észnek, csak kevés fanaticus vagy őrült akarna lenni közöttünk. Azértis amaz első pártot inkább conservatívnek kellene nevezniünk, miután a fenállónak hív megőrzése s „fentartása“ nekik jelszavok.

Szintolly helytelenül nevezik magokat az ellenpártiak liberalisoknak; mert hiszen a liberalismus ellentéte a servilismus; már pedig lehetetlen azokat serviliseknek nevezni, kik a constitutio jótéiteit, ugymint a politicai és vallási szabadságokat, egyszersmind védelmezik. Ha pedig a servilis alatt szolgait s egy valamelly véleménynek vakon, csúszvamászva,

hódolót értünk, akkor szintugy lehet valaki servilis a liberalisok, mint a royalisták pártján.

Nem ritkán és szeretettel nevezi magát ez utóbbi párt oppositionnak is. De ez a nevezet is számtalanszor rosszul és hibásan használtatik; mert az oppositio politicai értelemben kivált az angoloknál, kiket olly igen szeretünk utánozni, nem feltétlen ellenzést, hanem inkább a törvényes szabadságnak biztosítását s megóvását jelenti, s így a constitutiót inkább fentartani mint azt megdönteni igyekeznek; következőképp illy értelemben inkább a royalistákat kellene oppositionnak, még pedig törvényes oppositionnak, nevezni; mihez képest a magokat most ugy nevező liberalisokat helyesebben ujítóknak vagyis reformereknek nevezhetnök.

Van még egy harmadik párt is, melly azonban csak annyiban érdemel itt megemléttetést, mivel annak hivei, noha különben jelszavul a boldog „nem bánom“—ot „nekem mind egy!“—et választák, a kormányzást és a köz ügyekbei mindennemű avatkozást másokra hagyják s tiszta indifferentistáknak akarnak élni: néha mégis, felijesztve tunyaságuk— vagy tudatlanságukból, időre az egyik vagy a másik párthoz szegődnek s a szájások és szavazók számát szaporítják, mi leginkább akkor történik meg, ha ezen nos numerus sumus et fruges consumere nati a fruges csorbíttatásától tartanak.

De hagyjuk a nevezeteket, mellyek néha csak a becsem-pészett divat gyermekei, s lássunk inkább azon ismértető jelek világos kiemeléséhez, mellyek magokat a pártokat vagy felekezeteket egymástól megkülönböztetik.

A royalistákhoz tartoznak először, olly tapasztalt és egyeslelkű férjfiak, kik meggyőződésből semminemű változást s a constitutiótól legkisebb eltérést sem akarnak megengedni; kik minden tekintet nélkül különös statusczélokra vagy a kor kívánatira, minden elhajlást az elvtől veszedelmesnek s az al-

kormány alapfalát megrázkódtatónak tartanak, magát az alkotmányt ellenben mint szent és sérthetetlen hagyományt s minden szabadságnak biztosítóját tisztelik.

Továbbá olyanok, kik kötelességek vagy adott esküjük érzetében csatlakoznak az elsőbbekhez, s magokat ennél fogva a kormány képviselőiül szeretik tekintetni, de mellyet ítéletem szerint sokkal helyesebben képviselnek azok, kik egy óvatos előrehaladást a constitutionalis úton nemcsak lehetőnek, hanem gyakran szükségesnek is tartanak, de annak alkalmas idejét kívánják mindenek felett szorgosan megválasztani, és gyors változtatást semmi esetre sem ajánlanak.

Olyanok, kik az elsőkhöz csatlakoznak, de nem szint-oly tisztá indítóokokból, hanem mivel privilegiumaik elvesztésétől vagy más egyéb károsodástól tartanak. — Olyanok, kik születés, neveltetés vagy connexiók által az aristocratia elvébe avatvák. — Olyanok, kiknek kevés bizodalnok van a lehető előrelépésekhez, s azért vagyonuknak és jogaiknak nagyobb biztosságát látják a most fenállónak további megtartásában, mint az újításokban. — És olyanok is, kik nem aunyira meggyőződésből mint hivatal és jutalom reményéből vagy egyéb melléktekintetokból állanak e részhez, de mihelyt látják, hogy céljokat nem érik, az ellenfélhez készek áttalmenni. — Végre olyanok, kik igaz meggyőződésből, vagy mivel a túlzó liberalismus veszélyes irányzatait átlátták, tértek meg e párthoz.

A liberalis párthoz számítok legelőször is olyan férjfiakat, kik tiszta meggyőződésből és minden önhaszonlesés nélkül a hon javát csupán újítások által vélik előmozdíthatni.

Olyakat, kik kötelezetteve hiszik magokat mindenkor és mindenben bizonyos ellensúlyt tartani.

Olyakat, kik örök bizalmatlanságukban a kormány iránt arra hivatva érzik magokat, hogy áldozatul legyenek a haza-

nak, s ehhez képest a kormánytól származó minden javaslatot veszedelmesnek s visszautasítandónak tartanak.

Ollyakat, kik a képviseleti rendszert, democratai értelemben véve, egyetlen eszköznek tekintik a népek és országok boldogítására.

Ollyakat, kik a liberalismus elvét az ész és értelmiség képviselőjének tartják, s ehhez képest, annak elfogadásával, igen olcsó szerrel akarnak a böles és felvilágosodott férjfi hírnevébe jutni.

Ollyakat, kik épen csak divatból s mivel így a sokaság tetszését megnyerni vélik, állanak e párthoz.

Ollyakat, kik nagy nevet akarnak magoknak szerezni fényes szónoklatuk által, vagy épen félelmesekké is vélik magokat tehetni a kormány ellenében; avvagy csak használhatóságukat akarják kitüntetni, s a kormánytól hivatalt vagy méltóságokat reménylenek.

Ollyakat, kik az újításoknál s a réginek felforgatásánál semmit sem veszthetnének, de igenis nyerhetnének. Ezekhez számítandó sok olyan is, ki volt vagyonát elfecsérelte, kit hitelezői sarkalnak; mindennemű elkedvetlenítettek s elégedetlenek; valamint a fiataliságnak is nagy része, melly t. i. az előljáróságok hatalma alól ki akarja magát vonni, vagy kitűnő tettek és hírnév után sovárog.

Ollyakat, kik személyes okokból gyűlölik a kormányt vagy annak tisztviselőit és szolgálait.

Ollyakat, még pedig, fájdalom, sokakat, kik saját s még inkább az idegen statusalkotmányokat teljességgel nem ismervén, sem az egyik sem a másik elvnek rudimentáit sem birják.

Ollyakat, kik elegendő készület nélkül utaztak a külföldön, ott talán valamely mysticus társaságnak vagy szövetségünk tiszteletbeli tagjaivá is nevezettek; de csak fonák vagy félszeg nézeteket hoztak onnan haza, mert a küléletnek s al-

kotmányoknak csak fény-, nem pedig egyszersmind árnyékolalait is, vették tekintetbe.

Végre némelly ábrándozókat, fanaticusokat s — kik, hála az égnek, csak igen kevesen vannak köztünk — ollyakat, kik a fenállónak teljes felforgatásáról, egy elválásról, vagy épen egy éjszakamerikai formáú respublicáról álmadoznak, mellyben szinte már látják magokat az elnöki székre kijelelve, megválasztva!

Említést sem érdemelnek a pártok különböző színezetű hívei között azok, kik semmi különösb vagy nemesebb indítóokból, hanem egyedül azért, hogy saját vastag tudatlanságukat restségöket, minden józan előhaladástól és műveltségtől idegenkedésöket, sőt néha még egyenesen zsarnoki, dics- és ragomány-szomjas szándékaikat elrejthessék, veszik magokra a royalismus, de még gyakrabban a liberalismus álорczáját. Ezek nem nyernek s nem érdemelnek jobb sorsot, mint a mesének amaz állatai, mellyek egyike bárány, másika oroszlán bőrécbe öltözött: — azaz sem nem hisznek nekik, sem nem félnek tőlök. Előbb vagy utóbb a köz megvettetés jutalmok.

Ezek volnának tehát körülbelül a pártok, mellyek közöttünk mind a privát mind a nyilvános életben jelentkeznek. Hogy a vallás kérdése majd egyenesen majd csak mellékesleg szinte a pártok érdekeibe szövetik s azoknak frígyes társul szolgál, nem szükség mondanom. Az itt kijelölt pártszínezetekben kell a magunkét, ha önisméretre törekszünk, küsmérünk s néha különböző alakokban is magunkra találnunk.

Valamint e pártok létezése nem tagadható, ugy abból önkint egy fontos kérdés keletkezik, t. i. ez: valljon melylyik politicalai párthoz kelljen tehát azon férjfiaknak tartozni, kik mint az országnak követei, tehát annak képviselői, az országgyűlésre küldetnek?

Bármily fontosnak látszik ez a kérdés és sajátképen az is, mégis nálunk rendszerint jóval is nagyobb fontosság tulajdonítottatik neki, mint mellyet, jól megtekintve a dolgot, épen nálunk magyaroknál érdemel. Ugyanis honunkban a követ nem önkénye és szabad akaratja szerint szól és cselekszik, hanem mind szavát mind cselekedeteit a vármegyétől elejébe szabott utasítások szerint intézni köteles, úgy hogy ő maga, publicistai kifejezéssel élvén, üléssel bir ugyan a gyűlésben, de nem szavazattal, mert ez a vármegyéc, mellyet ő képvisel, s melly neki szabályozó utasításait vagy kiadta már vagy több esetekben, távolat és idővesztés daczára is, későbbben közlendi. A dolog fontossága tehát sajátkép abban fekszik, hogy ezen utasítások készítésekor a különböző pártoknak szabadságokban kell állani, véleményöket nyilván és háborítatlanul kimondaniok, hogy így nyugodt és szenvedélytelen tanakodás útján, a megbizók igazi érdekei és szükségei napfényre jöjjenek, a mindennemű, erkölcsi és physical, megvesztegetés pedig, valamint minden véleményeröltetés, távol tartassanak. Mi magokat a megválasztandó követeket illeti, eziránt az én rövid, te talán következetes válaszom ez : Ha a követek csakugyan azok akarnak lenni, a miknek lenniök kell, t. i. a vármegyék nemes és adózó közönségeinek képviselői, és ha e közönségekben, mint tagadhatlan, csakugyan léteznek pártokká alakult különböző nézetek és vélekedések : akkor igen helytelen, sőt igazságtalan dolog volna, merő egy s ugyanazon párthoz tartozó követeket küldeni akarni ; s az ország java, az én ítéletem szerint, nem annyira attól függ, royalista e a követ vagy liberalis, hanem inkább attól, valljon a követ nyugodt, tökéletes egyenességű, lélekisméretes és az önhaszonleséstől teljesen ment férjfiú e, olyan, ki mindezeken felül megbizóinak érdekeit tudja, azon tekintetnél s tiszteletnél fogva, mellyben megbizói előtt áll, köz bizodalomra méltó, s végre, ki saját birtokánál fogva a

jobbágyok érdekeit és szükségait is megítélni képes, és ki megbízóitól szabadon választatik, nem pedig egyik párt erőszaka által tolatik a másiknak nyakára.

Illy tulajdonságu liberalisok kétségkívül maga a kormány előtt is kedvesek leendenek; mert minden igazságszerető és jóakaratu kormány, melly t. i. szilárdabb alapokra szeret támaszkodni, mint a pillanatnyi többség vagy a kamarák változó tetszése, örömet veendi, ha az alattvalók minden osztálynak szükségiről és ohajtatiról értesülhet, megmaradván nála folyvást azon felügyelet, hogy közös tanácskozások utján s a különböző vélekedések kicserélése által némelly nézet helyessége és igazsága bővebben megerősíttessék, mások látszatos közhasznúságukból kivetköztessenek, ismét mások mint a köz ohajítás igaz és őszinte kifejezései egyértelműleg elfogadtassanak. Továbbá egy illyen gyűlésben legjobb alkalma eshetik a kormánynak, a tehetségekkel s érdemekkel biró férjfiakat kiismerni, mert hiszen olly országban, melly ugy szólván maga magát igazgatja s tisztviselőinek nagy részét önmaga választja, ez volna épen a legszebb mező, használhatóságát, érzelmeit és tehetségeit nyilván kimutatni; de hogy ez megtörténhessék, szükségképen meg kellene azon alacsony, többnyire irigységen alapuló vádnak szünni, mintha az egyik vagy másik párt mellett őszintén nyilatkozó vélemény csupán valamely hivatal vagy jutalom megnyerésére czélozna; mert valljon nem a legnevetesegebb s egyszersmind legkártékonyabb anomaliák közé tartozik e az, ha vétékül és gyalázatúl tulajdonítjuk valakinek azt, mi mindnyájunknak kötelessége, tartozása és alkotmányunknak mintegy *conditio sine qua non*-ja, t. i., hogy köz hivatalokat és szolgálatokat örömmel keressen és vállaljon fel kiki; s valljon használhat e az a köznek, ha szerény férjfiak illyes vádnak pusztá gyanujától is elijesztve, a sorompókba

lépni vonakodnak, s így a diadalt nem ritkán az orozatlanság, egy pár jó tudó s némi szónoki tehetség nyerik el?

De honnan is származik ezen, az újabb időkben oly gyakran gyűlölete a hatóságoknak, s a két táblának egymás elleni oly keserű kifakadásai?

Az már egyik veszedelmes fattyusarjadéka korunk szellemének, hogy sokan a hatóságok ereje alól ki akarják huzni magokat, s hol ez lehetetlen, azokat legalább gyűlölik s gyűlöletesekké tenni igyekeznek. Nem látjuk e ennek naponkint példáját, kezdve az oskolás gyermekeken, fel a megérett férjfiúig? E szokás igen sokat hasonlít a revolutionalisok azon tacticájához, melly szerint ezek a hatalom rágalmazását s így tekintetének aláásását mindenkor legelső frigesül használták, s úgy látszik, ez hozzánk is az ultraliberalis elvvel együtt vándorlott be. Ezen elvnek sajátosságai közé tartozik még az is, hogy lassankint minden jogot, még a felségi jogokat is, ha nem egészen magának tulajdonítani, legalább közöseké tenni, megosztani törekszik. Így nem elég neki azon jog, hogy a kormánnyal egyetértőleg törvényeket alkothasson, hanem még a végrehajtó hatalomban is akar osztozni, s minden, ki hivatalánál vagy méltóságánál fogva a végrehajtó hatalomnak bármi legkisebb részével is a kormány által felruházva van, bizonyos emberek előtt az irigységnek és gyűlöletnek tárgya. Avvagy nem látjuk e naponkint, hogy a magasabb méltóságokra ne menjünk, miképen veszi el némellyik alispány, kit a legliberalisabb párt választott, némellyek előtt tekintetét s népszerűségét csupán az által, hogy hivatala erejénél s kötelességénél fogva bizonyos esetekben hathatósan és minden mellék tekintetek nélkül közbe kellett járulnia, azaz törvényes hatalmával élnie?

A magyar constitutio, akarmit mondjunk, aristocratai elveken alapul; s habár az alsó tábla, mint a mozgalompárt

organuma, azt hiszi, hogy ezen elvek nélkül is megállhat, ezt a magnások táblája, hol az ország minden méltóságai ülnek, semmi csetre sem teheti, s kötelessége neki, a kormányt és annak maximáit mindaddig, míg ezek a törvények körében maradnak, pártolni és képviselni. Ha tehát valamely, bármi népszerű férjfi a Rendek táblájától a magnások táblájához megy, hivatalánál fogva, által, ugyanaz szükségképen változást, módosulást hoz állásába, nézeteibe, köteleztetésibe; mert ő nem egyes vármegyének képviselője többé, hanem az egész political szövöttekést mind az országon belül mind azon kívül kell tekintetbe és vizsgálatba vennie, sőt gyakran a mi legközelebbi statusszövetségünket az europai nagy statusszerkezettel egybevetnie. Ezt ugyan a vármegyei követ is teheti, ha akarja és tud hozzá; de a diplomatai viszonyokról aligha fogják őt a kormány képviselői annyira értesíteni. — A változott állás változtat tehát némi részben a nézeteken s véleményeken is; de mi a következés? az, hogy sokan árulást és átszökést kiáltanak, holott soha sem kellene feledni, mikép a törvényalkotás és igazgatás a kormányzástól igen nagyon különböznek, s hogy a kormány képviselőinek és organumának a magnások táblája többségében kell feltaláltatnia, különben igen egyenetlen erő állának egymással szemközt, s a kormány csak igen gyengén volna képviselve. — Ebből s még némely más, csekélyebb és nemtelenebb czélből származik a hatóságoknak és pártoknak ama gyűlölete.

A pártok közötti illyes surlódásnak és ellenségeskedésnek azonban egyik vagy másik forma alatt ki kell törnie, s az a honra nézve ártalmatlan marad mindaddig, míg egy erős, szent jogokon és köz tiszteleten nyugvó hatalom áll mint engesztelő és kiegyenlítő kapocs közöttök, s míg egy nemzeti közérzelem él, melly, erősebb minden pártnál és pusztá szemléleti szellemnél, nagy és fontos alkalmakkor mindnyájokat egyesíti. Ez

a közérzelem teszi a nemzeteket nagyokká s ad nekik erőt és bátorságot. De ez nem teoriákon, sem pusztá szavakon, hanem tetteges erényeken s az elmúlt századok nagy tetteinek hervadhatatlan emlékéen alapúl, melly századok a magyart törvényes királyához, hazájához és vallásához mindenkor hívnék és ragaszkodónak találták, olyannak, ki ezek védelmére soha áldozatot nem sokalt, soha életet nem kimélt. Illyeneknek ismert eddig minket a világ, ez szerezte nekünk a „hiv magyarok“ dicsó nevét. Europa a mi százados örökösünköt a kereszténység és minden műveltség örökös ellensége ellen el nem feledhette. Az 1741dik év arany betűkkel áll feljegyzve nem csak honunk évkönyveiben, hanem Europa történetkönyvében, mint fentartója az europai súlygyennek, s mint erős kőszikla, mellyen Ausztria ellenségeinek vakmerő tervei megtörének. Ezek s az utolsó revolutioi háború alatt tett nagy és hőskeblú áldozatok, valamint a rendíthetetlen hűségnek a legsúlyosabb időkben adott bizonyítványi, mellyek magát Napoleont is csodálkozásra ragadák, elhamvadhatatlan lángok a haza oltárán; ezek nem üres szók, nem pompás szávalatok, nem hiú ígéretek, hanem nagy tettek, mellyeket nem szükség nekünk a külföldtől tanulni, azok emlékezete sajátunk nekünk, melly minden igaz és jó hazafi szivét fendobogtatja, s mellyért minket a külföld minden világpolgári és emberbaráti ígéretései mellett irigyelhet.

E G Y Á L O M.

(1838. December 17.)

Századunk 95dik számát tartva kezemben, elszenderedém, s miután mindazon szép ígéretek, mellyekkel ott a „Század szelleme“ fiait kecsegteti, mint megannyi kellemes árnyképek, elhaladtak előttem — hajnal felé lehetett az idő — egy különös tartalmú álmokép jelent meg lelkem előtt.

Tudniillik egy tarka viránytól övezett patak szélén egy ifjat pillanték meg pásztoröltözetben, nyájasságra és bátorságra Dávidhoz hasonlót, ki, parittyát tartva kezében, a par-ton nyugtalanul kövecset keresett...

Mögötte, messze távolban, egy szép s megmérhetetlenül nagy ország vala látható, városokkal, falukkal, kertekkel, rétekkel s ligetekkel sűrűn elborítva; de a melly tárgyakon kívül más, a legritkább s legkülönneműbb dolgok is valának a legnagyobb tarkaságban elszórva, úgy hogy világosan észre lehetett venni, miképen ezeket nem a véletlen eset, hanem egy hatalmas és roszakaratú kéz szórta és keverte így össze-vissza.

Mindenek felett látható vala a béke pálmája, magasan felnyúlva, de magát csak nehezen tartva fen, mert több ágait véres és megcsönkített alakok ránczigálák, s messze kiterjedő árnyéka alatt egy vérengezően pusztító polgárháború dühöngött. A fát mindenfelől nehéz aranyrudak támaszták! Más

oldaláról ismét egész országok és tartományok függöttek ágairól, melyeket csak erőszakos szölvészek szaggathatának el a törzsöktől. — Hátrább e fa mögött meredek kőszirteken állott a bölcsesség temploma, a hozzávezető út megkezdett vasutakkal, lánczhidakkal, csatornákkal, gyárokkal és mindenemű műkészületekkel elhintve, de melyek a véghez-nemvittségnek vagy a feldulásnak nyomait láttaták. Itt pergamenek, arany és papirosok, ott nem rég készült, de csakhamar ismét elszaggatott szerződés, törvénykönyvek, adósságlevelek és szabadalmak, amott ismét koronák, vendéghajak, barátságkötvények, török kontyok, doctorkalapok, szabadságsapkák és püspöksüvegek minden rend nélkül egymás fölé és alá elszórva heverték.

Ki vagy te, ifjú? — kérdezém — mit jelentenek a földnek e minden javai, s mi itten a te szándékod?

S nyugtalan, de büszke pillanattal felelt nekem az ifjú: „Én a XIX-dik század vagyok, s ezek itt az én ajándokim, melyeket nektek halandóknak szántam; de ah, egy hatalmas óriás, ki mindenütt sarkamban van és mindenütt utamba áll, a mit én építék vagy kezdettem, vakmerő kézzel felforgatja, összehányja... de nézd körül magad!“ S a mint oldalt pilanték, egy iszonyú, óriási alakra esének szemeim, ki, mint egykor Goliáth Dávidot, a pásztorifjút gúnyolá s fenyegeté!...

Egészen ismeretlennek nem látszott előttem; de illy iszonyúnak és ocsmánynak alig lehet őt gondolni. Széles homloka érczből volt, szeme ijesztőleg sanda, hoszú orrát a levegőben hordá, szája a pokol kapujához hasonlított, melyben a szenvedélyek, mint megannyi furiák, tátogtak; nagy feje, félig à la jeune France, félig à la Louis XIV. fodorítva, hajfürtök helyett kigyókkal ékeskedék, a görög szabású barkó egészen köldökéig ért alá. Dereka minden oldalról pánczéllal vala fedve, szíve egy merő és kemény darab arany, vér helyett tinta folyt

ereiből, s ujjak helyett megannyi író toll diszíté két kezét, mellyek egyikében fegyver helyett egy gózsajtót, magából minden perczben száz hirlapot és gúnyiratot hocsátót, másikában pedig egy vaklámpát tartá, mellyel tetszése szerint majd a leg-sűrűbb sötétséget, majd az emberi szemeket sértő, kiáltó világot hinté maga körül. — És ezen egész óriási alakot két magas, de fölötte vékony lábszár tartá, mellyek, oh csoda, merő papirosból, részvényekből, kölcsönökből, hitel- és kötelező-levelekből állottak, s arany lánczocskákkal és tarka színű szalagocskákkal csak könnyeden valának összetartva.

Kicsoda — így kérdezősködém ismét — ez a rémkép? „Tulság, az óriás, felele az ifjú, ki minden munkámat elrontja, s ki az én kinomra látszatik teremtvé.” — De miért nem sujtod tehát őt le, mint második Dávid? nincsen e parittyád neked, s nincsenek e itt elegendő kövek, mellyekkel parittyádat ellásd? Eredj és zúzd be homlokát!...

„Oh, jámbor, felele, nem ez neki a legkényesb, sem a legsérthetőbb része. Lábára kell czéloznom; akkor bizonyosan összerogyik. De hogy ezt sikerrel tehessem, előbb olly követ kell találnom, melly parittyámba tökéletesen illik, s ennek csak közép nagyságúnak kell lennie; mert hidd el, sokat megpróbáltam már, de száz igen is nagy vala köztök, és ezer igen is kicsiny...”

És midőn az ifjú ezt mondá, az óriás rettenetesen elkezdett kacagni; én pedig felébredtem és siettem papirosra tenni a mit láttam, mert az álmod könnyen elfelejtjük.

HÁROM KÉRDÉS.

(1839. Aprilis 15.)

Minden cselekvésnek e világon — értem az okos cselekvést — kell czállal, minden ohajtásnak iránnyal, minden kívánatnak okkal és alappal birnia. Azért, ámbár nem tartozom azok közé, kik mindent kérdésbe vesznek, mint ma divatban vagon, nem lesz talán czéltalan, némellyeket kérdeni, s először ugyan: Mit akarunk? mert e kérdés könnyen fölfedezésére vezethet azon czélnak, melyre political törekvéseink irányozvák.

Legrövidebben s talán nem helytelenül e kérdésre így felelhetünk: Jóformán mindent akarunk, a mivel mások birnak, még pedig nagy részét ingyen vagy par force (erőszakkal). Exempla docebunt. Kezdjük mindjárt a legszokottabb tárgyaknál. Akarunk dús, termékeny földeket, nagy és egészséges nyájakat, gulyákat. De nem trágyázzuk a földet, marháinkat rosz almon tengetjük. Vagy pedig váltógazdaságot, nemesített birkákat és ménest mintegy varázsütés által drága vásárlatokkal egy vagy két év alatt szeretnénk előteremteni és így a gazdag haszonban par force részesülni.

Ohajtunk vagyonos és holdog jobbgységát. De alig birjuk magunkat arra tökélni el, hogy nekik a lehetőségig korlátolt birtokjogot engedjünk, némellyek pedig fölöttébb is bőkezűek olly engedményekkel, melyek anyagi áldozatot nem kívánnak; mások a munkás néposztály üdvét political képviselő megadásában keresik, feledve tenni azt, mi által ezen osztály a leg-

vagyonosabbá tétethetnék, például a domesticába való tartozások lerovásának módosítását, mi által egyszersmind azoknak leggazdaságosb beszerzése eszközöltetnék, vagy a jobbágyság fölmentését az országutak egyedüli csinálásától s jó karban tartásától, mialatt ezen utakat zsidó és keresztény, szabadalmazott és nemszabadalmazott, sőt még a külföldi is ingyen járja, s érte egyedül a jobbágy fizet. — Eleink bölcsessége a földnek telkekre (sessio) osztása által, mellyeknek állomásai egymástól s a háztól fontos okok nélkül el nem szakaszthatók, az országot megannyi apró fideicommissumokkal hintette el, s így a földműves osztálynak egy bár korlátolt, de mégis állandó sajátjogot biztosíta. Hárítottassanak csak el az említett bajok, tartassanak meg az cziránt hozandó védő törvények pontosan: s a magyar paraszt tiszerte szerencsésebb lesz, mint amaz ugynevezett szabadelmű constitutiokkal bíró országok földművesosztálya, mellyekben az alkotmányok nem a nép természetből, szükségéből és sajátságaiból fejlettek ki, hanem olly tudósok szobáiban születtek, kik magokat a gondviselés által nép-eszmélkedőknek kijegyezve tartották, s melly alkotmányok az életbe, kivált ez újabb időkben, csak betheorisáltattak.

Valljon mi hasznok van a vagyontalan proletariusoknak, a szigorú sajátjoggal szemközt, a nekik kegyelmesen megajánlott képviseletből? Minden politicalai joguk daczára védelem nélkül állanak a munkát tőlök bár pusztá szeszélyből megtagadó földbirtokosnak vagy gyárurnak ellenében. Lehet e valódi szerencsének mondani a köz emberre nézve, ha koronkint néhány napig a husting-ek körül dühönghet és a poll napján olly fontossággal ruháztatik fel, melly már a bekövetkező reggel ügyefogyott állapotját vele annál érezhetőbbé teszi? S ha mélyebben fontoljuk a dolgot, mindezen hőkezűség a politicalai jogok megadásában s kiterjesztésében nem a vallási szellemtől áthatott tiszta emberszeretetből (humanitas) származik; mert nem az

a jelszó: do ut dem, hanem ez: do ut des; s a tapasztalás mutatja, miszerint a politikai jogoknak ezen bőkezű osztogatói ezt csak azon végből teszik, hogy utóbb magok lehessenek ama jogok hordozói és képviselői, s így a politikai fontosságnak olly fokára jussanak, melyre különben, a szokott úton, sem tehetség sem a szerencsének más javai által nem juthattak volna.

Kivánunk továbbá virágzó s kiterjedett kereskedést; műszorgalmat, mellynek úzói kézépemberekül álljanak a földműves és a földesur közt; népes városokat és fogyasztó polgárságot. De itt is fölötte hanyagok vagyunk azon eszközök alkalmazásában, mellyek a kereskedést emelnék; a földműves és földesur közt álló embereink száma aránylag csekély, sőt még az illynemű testületek — szabad királyi városok — képviselőinek tekintetét is ki kellene az országgyűlésen vivni, valamint ugyanezen sz. kir. városokban a kézmű- és kereskedés-szabadság még ki volna vivendő. Már pedig ezek s a műipar és gyárok előmozdítása nélkül nem támadnak népes városok. Az egyetlen, a szerencse különös kedvezéseivel áldott Pest itt csak kivétel, mellyre természetesen nem hivatkozhatni.

Akarunk jó országutakat és szabályozott folyókat. De némeltyek ezeket is ingyen akarják, azaz a nélkül hogy magunk is járuljunk hozzá, mások pedig par force, midőn a jobbágyok ezerekenként hajtatnak ki azok csinálására; még mások végre, némelly legujabb végzések szerint, úgy, hogy különbség nélkül mindenki, kinek földjén az út keresztülmegy, tartozzék azt meg is csináltatni s jó karban tartani!

Akarunk hidakat, olly szépeket s nagyszerűeket, millyekkel Anglia és Éjszakamerika birnak. De pénzt nem akarunk adni vagy kölcsön venni hozzá, s így annak majd száz eszten-deig tartó országos adóból kell kiállítatni! . . .

S mindenekelőtt liberalisok akarunk lenni. Feledjük azonban, hogy a liberalis eredetileg bőkezűt jelent, mi pedig

csak a máséból szeretünk bőkezűek lenni. — Hiszen sokszor royalisták is akarunk lenni, kivált midőn épen kedvünk vagy érdekünk ugy hozza magával, de a nélkül hogy népszerűségünket kockáztassuk.

Igenis, népszerűek akarunk kiváltképen lenni és látszani; de valljon mi jókat teszünk tehát a népért? Fölötte keveset; ellenben az „éljen-t“ harsogó karzatokért mindent, pedig bizonyára e karzatok nem a nép.

Teljesen független képviselőket s tisztviselőket is akarunk. De itt azt kell kérdenem, mit az ifjabb Las-Cases kérdezett Odilon-Barrot-tól: „Valljon azon férjfiak, kiket a népszerűségnek szomja gyötör, s kik a karzatok véleménye által nyűgben tartatnak, kevésbbé függők e, mint azok, kik a hatalom, kivált a törvényes hatalom, előtt meghajolnak?“

És nem akarunk e szólásszabadságot? Sőt igen; de valljon mit értünk alatta? Kivánatunkat, panaszainkat kifejezhetni? de hiszen ezt a törvényes uton bátran megtehetjük. Vagy talán büntetlenül sérteni, rágalmazni, rendzavarásokra izgatni akarunk? de hiszen ez művelt emberek közt s jól rendezett társaságban soha sem lehet szabad. Csodálatos e mellett, hogy azokat, kik nem a kedvelt divat szerint szólnak, megactiózzuk, sőt a gyűlésekből ki is küszöböljük; míg más részről olyan szabad szólást követelünk, millyen Angliának népgyűlekezetiiben (meetings) létez, és maga ezen összehasonlítás által tulajdon törvényes igazgató hatalommal bíró gyűléseinket lealacsonyítjuk. Vagy talán a szólásszabadság alatt más valamit, t. i. olly törvényt, melly az általa elkövethető vétségeket szigorúan osztályozza, értünk? Ugyde ezt csupán egy positiv törvény által érhetni el; miért nem várjuk tehát be csendesen azon időt, midőn illy törvényes intézkedés alkotmányos uton s helyen fog tétetni?

Akarunk szabad kivitelt termékeinknek a szomszéd birodalmi tartományokba. De ezen kívánság teljesítésére mindenek előtt szükséges, hogy e szövénycs tárgy magasb tekintetében hazánkat a birodalom egészítő részének tekintsük, és minden önző s az egész erőmű mozgását akadályozó kívánatokról lemondjunk, s névszerint szomszédainknak térítsük meg legalább egy részben azon kárt, melyet nekik adótlanul szülemlett termékeink concurrentiája szükségképen okozni fogna.

S nem akarunk e felelős ministereket? Ugy látszik, korunk egyik fontos feladatául vevé magának, biztosításokat, erős és elegendő biztosításokat, találni fel, mellyek képesek legyenek a kormány s végrehajtó hatalom bevágásait a népszabadságokba meggátolni; a nélkül azonban, hogy kellő figyelem fordítatnék arra, nehogy e biztosítások olly természetet öltsenek magokra, melly a végrehajtó hatalomnak feladata létesítésére, t. i. a köz csend és jóllét fentartására s eszközlésére, lényegileg szükséges erőt gyengítse, s ezáltal magának a statusalakú társaságokba állásnak czélját megghiúsítsa, semmivé tegye. A theoria már itt azt kívánná, hogy egyensúly hozassék az erők hatásába, hogy a nagy statushatalmak, t. i. a törvényhozó és végrehajtó, a nép és a kormány egymást tökéletes súlyegyenben tartsák. S ez igen szép volna, ha a két mérlegbe helyezett súlyokat lat számra lehetne kimérni, s ha mind az egyik mind a másik rész saját súlya szaporításán szüntelen nem igyekeznék, s így a két mérleg váltólagos fel- és lecsappanása által egy bascule-rendszer nem támadna, melly koránsem rekeszti ki azon veszedelmet, hogy az egyik vagy a másik fél Brennus kardját veti a mérlegbe, habár ezen kard aztán — nem mindenkor vashól volna is, — E szerint valódilag mi minden ugynevezett garautia? pusztá formák; s a lényeg örökké csak azon erkölcsi fel-fogásban álland, melly szerint egyik fél a kormányzás, a másik pedig az engedelmesség terhes kötelességét vállalja magára.

Vegyünk egy példát a polgári közéletből. Az enyém és tiéd körüli mindennapi viszonyokban keressen bár valaki biztosítást és védelmet az írott szerződésekben, halmozzon clausulákat clausulákra, mégis az erkölcstelen ellenfél örökké képes leendő az igazságtételt, ha egészen ki nem játszani is, legalább annak kiszolgáltatását, a lehetőségig elhalasztani s elkeseríteni. Kétségkívül mind a magányos mind a státuseletben szükségesek a formák; de ezek csak a mellékdolog, a fődolog pedig az, hogy mindig kész akaratumk legyen e formákat tisztelni, teljesíteni, és a jót, habár önmegtadással, kiki a maga körében, a kormány szintugy mint a kormányzottak, a más jogának szent tisztelete mellett gyakorolni. Hanem épen az korunknak nagy hibája, hogy csupán az ismerőtehetséget, nem pedig egyszer-mind az akarattehetséget törekszik művelni, s újabb és újabb, a gyakorlatban mindig sikerteleneknek mutatkozó elméletek és formák feltalálására vesztegeti erejét, a nélkül hogy szintannyi fáradságot és szorgalmat saját egyedi (individualis) nem kiképzésére, hanem nemesítésére fordítana.

Akarunk tovább reformokat. De mit értünk valljon a reformok alatt? Tüstiuti orvoslását minden bajnak, mellyben minden egyes szenved. Egyiknek pöre van, s meg akarja a törvénykezést másíttatni, a szerint t. i. a mennyire vagy mást fenyeget pörrel, vagy ezzel fenyegettetik más által; egy második új urbérrendszert, egy harmadik kereskedési törvényeket, ez utakat, amaz folyamszabályozást, végre egy hatodik pénz kíván, — s mindezt a reformok által, még pedig tüstint, akarják elérni. Ha pénzünk nincs, vagy ha vállalataink természeti okok vagy saját vigyázatlanságunk által dugába dőlnek, mindennek okát a kormányban vagy alkotmányunkban keressük! —

Végre új alkotmányt, új állást is akarunk. Csakhogy vagy minden előbbi jogainkat s privilegiumainkat meg kellene

hagyni, tehát ingyen ; vagy pedig miatta minden fenállónak azonnal s kérlelhetlenül lerontatni, tehát par force. — Mint hallom, némellyek majoratusokat s idővel pairséget is akarnak. Minthogy ezen kívánat honunkban még uj s nyilvánosan nem igen vitatott, politicalai czélzását teljesen nem ismerem. Mert könnyen meglehet, hogy a hazánkra nézve talán igen is aristocrata rendszabály mögött igen is democratá czél rejtezik. Csupán azt szeretném tudni, valljon, miután csak honor, sed non onus inhaeret fundo, fiatalabb fiaink s fitestvéreink azt ingyen, honor és fundus nélkül, fognák e viselni, vagy pedig a legidősb, mint onust, a fiatalabbaknak legitimát tartoznék fizetni, s így par force párré emeltetnék, de ugyanazon pillanatban jószágát adósságokba verni kényszerítették ?

De nem minden, a mit akarunk, jó, hasznos és szükséges egyszersmind. Azértis második kérdésem: Mire van szükségünk ? Felelet: Jó törvényekre, bizodalomra, pénzre.

Alkotmányos monarchiánknak, melly egyedül való nekünk, fenntartására s tökélyesbítésére mindenek előtt erős és hasznos törvények szükségesek, olyanok, mellyek minket minden rendszeres kormány örök és változhatatlan törvényivel egyesítenek, azaz olyanok, mellyek a rendet és közbátorságot megerősítik, egységre vezetnek, s így a legfőbb hatalmat is szilárdabbá teszik, mint a mellynek tiszte a társaságot védeni s annak a polgári élet jótéteményeit biztosítani. Ezen örök és változhatatlan törvényeknek ma mindenki hódol. Perrier, Guizot, Thiers, mihelyest a kormányra léptek, kénytelenek voltak ennek igazságát megismerni, s ha Odilon-Barrot ma kap tárczát, szintugy és nem másképp fog cselekedni. Hanem a képviseleti rendszer egyik legszebb joga a törvényeken javíthatás ; ez pedig lehetetlen vagy semmire sem vezet, ha nincs bizodalom a nép és kormány, a nép külön tagjai s a bel- és külföld közt.

Ugyanis mikép hozassanak bölcs törvények, mikép állítassanak fel üdvös intézmények, ha az eszközök megválasztásában s magában a kivitelben egyet nem értünk, ha bizalmatlanul, gyanakodva állunk egymással szemközt, sőt egyenesen akadályozva és rontólag lépünk fel? Mikép legyen az ország virágzó és gazdag, mikép sikerüljenek nagyszerű vállalatok, ha a szomszédok és külföld, bizodalomhiány miatt forrásaikat előlünk elzárják? S mikép lehessen bármi néven nevezendő nagyot is kivinni, ha az ország és kormány között, mint mindent elzsibbasztó elem, bizalmatlanság áll fen? Év- és törvénykönyveink mutatják, hogy valódi nagyot csak azon korszakokban tett nemzetünk, midőn közte és kormányzói közt egység uralkodott. I. József, VI. Károly, a nagy Maria-Theresia s II. Leopold korszakai elég tanúk. Ideje is volna valahára, hogy a ránk következő törvények a kölcsönös egyetértés és bizodalom gyümölei, nem pedig egy vagy a másik rész diadalai legyenek.

De hiszen a pénz is, ezen nagy nervus rerum gerendarum csak a rendnek és jognak itt érdekelt utján szerezhető. A pénz most minden ügynek sarka; ez a világ leghathatós emeltyűje; ez az emberiségnek nagy holdogtója és megrontója. Pénzre van nekünk is legnagyobb szükségünk, s minél nagyobb ez a szükség, annál égetőbb a pénznek kívánsága. Ám ha pénzünk volna elég, mennyi kívánatinkat teljesíthetnők, mennyi szünnék meg azonnal, mellynek célja csak ez vala, s melly számtalan akadályok tűnnének el, mellyeket egyedül a pénz szüke, a pénzhiány tart fen! Ugyde pénz csak a magasbult jóllétnek s vagyonosságnak gyümölcse, ez pedig csak védő törvények alatt és szorgalom által szerezhető; magok az írott törvények nem elegendők, hanem azoknak tekintetben is kell állaniok, teljesíttetni- s védetniök, ezt pedig csak erős

kormány eszközölheti: következésképen a kormányt gyengíteni annyi, mint saját jóllétét s bátorságát veszélyeztetni.

Miután így a főbbekben tudnók, mit akarunk, és mire van szükségünk, a harmadik kérdésre: Mit kell tennünk? nem nehéz felelni. Itt t. i. minden csak akaratunktól s a helyes eszközök megragadásától függ. Mihez képest e kérdésre röviden így felek: Üzzünk komolyan és mérséklettel egy meghatározott czélt, ne hanyagoljuk el min nemesbítésünket, és, mindezek felett, maradjunk magyarok.

Más szóval: törekedjünk egy biztos czél felé, bátran és meggondolva, de mellőzve minden feleslegest, legyőzve a szenvedélyességet, okosan kikerülve a czéltől félrevezető kérdéseket s a mi nem gyakorlati. Mert minden mellékkérdés és hiú elmélet megannyi bolygótüz, melly a vándort az igaz utról elcsábítja, s igen messze, néha egészen ellenkező irányra, téríti. A szenvedélyesség pedig azon sötétséget szüli, melly a bolygótüz elenyészte után áll be, midőn a vándor vagy az ingoványban végképen elmerül, vagy, sem előre sem hátra nem mehetvén, kénytelen a napot s vezetőt bevárni, ha csak derült ég és állócsillagok, mellyek irányát pontosan ismeri, az igaz utra vissza nem segítik; de az elveszett drága időt soha többé vissza nem adhatják. Ilyen állócsillagok, kik pályájokból soha sem térnek ki s kiknek csalhatlanságában hinnünk kell, ha az igaz utat meg akarjuk lelni, az isteni gondviseléshez hasonlíthatók, mellynek fentartatott, végtére is minden tévedéseinket kiegyenlíteni. De ama bolygótüzek sokszor elcsábítanak minket Pannonia bölcsesség- és igazságtemplomától, mellynek fentartásán igyekeznünk kellene, képzeletünkben az angol és franczia kamarákba, hol idegen isteneknek áldozunk s nem ritkán egy malecontentusnak (ki azonban az eredetétől igen különbözik) alakjában nagyon is gyönyörködünk magunkon, feledvén e mellett az életbe vágó sebket gyógyít-

tani, millyenek a rossz nevelés, a vallási és erkölcsi alapok hiánya, engedelmesség- s kötelességérzet-nélküliség, ama rossz ösztön, minden felsőség alól kihuzni magát s annak ellene szegülni, a féktelen fénykezés és a pénznek s nyerekedésnek ebből származó korlátlan kívánata. Az emberiséget nem a műveltség, nem a tudomány maga teszi boldoggá, hanem tiszta morál, vallásos érzet s a jogróli és kötelességróli igaz fogalmak nemcsítik s boldogítják.

Nem kívánhatjuk e mi, büszke és nagylelkü nemzet, gyönyörű dús országával, tiszta nemzetiségével, honszeretetével, hűségével, melly nemességét és jogait, királyságát és intézvényeit 800 évnél messzebbre viheti, hogy más nemzetek is nézzenek ránk, valamint mi sokszor irigykedve s többnyire a dolgok nemismerésével és tulbecsülésével tekintünk ő rájuk. Tőlök kell e a divattal együtt törvényeinket is vennünk? — Hagyjuk mi az angolt; hadd vesse ő az egyik mérlegbe bérnöksarczolását, procentjeit és kölcsöneit, a másikba pedig politicaí nézeteit; ne irigyeljük a francziát ministeri tárcza utáni hajtóvadászatában, s hagyjuk őt a régner s gouverner feletti teoriáját ismét más teoriával ütni ki helyéből; a mit ő mind-ezek által még eddig nyert, bizony nem sok; legalább az, a mit országa anyagi nagyságban az ujabb időkben is bír, még mind a császárság idejéből való. — És hagyjuk az éjszakamerikai pénzaristocriát; hadd szolgáltassa magát 2,000,000 részint épen nem, részint csak a papiroson felszabadított rabszolgája által. Mi pedig maradjunk jámbor, őszinte, meggondolt magyarak, hű védői királyunknak, intézvényinknek, jól szerzett jogainknak, s készek azokat, őseink példájára, vérünkkel is ótalmazni, valamint rajtok, a hol kívántatnék, törvényes uton javításokat tenni. Simítsuk ki a vitatkozó testület anomaliáit, s intézzük el a statusgépelyt úgy, hogy ha már vitának kell lenni, legalább egyenlő fegyverekkel folyjon az. Egyesüljünk

és csatlakozzunk törvényes királyunkhoz ; ne kétkedjünk meggyőződésen és lélekismereten nyugvó nézetünket hangosan kimondani ; ne tartsunk az ellenvéleményűek gáncsától, legkevésbé pedig a karzatok sziszegésétől s a hiú népkegy elvesztésétől ; jusson eszünkbe, mit ez utóbbiról Bulwer mond : „Azon emlékpénzből, melyet ma a nép dicséretünkre veret, holnap puskagolyót önt, hogy vele holnapután mai kegyenczére lőjön.“ Erősítsük magunkat alkotmányszerű szabadságinkkal, s vivjük le így azon ellenséget, mely most egész Európát fenyegeti, t. i. a despotismust, de nem egy valamely hatalmas zsarnok despotismusát, nem egy hódítóét, ki fegyveres kézzel jön ellenünk, hanem azon despotismust, mely sima, csábító szavakkal, áldást és szerencsét ígérőkkel, akar igájába fogni, szóval a democratismus túlsúlyát, mely nem vihet egyébre mint a tömegek despotismusára.

TRIA DESIDERIA.

(1840. Junius 11.)

Még az utolsó országgyűlés előtt irám a „Három kérdés“ czikket s elég vakmerő valék, a kitett kérdésekre meg is felelni. A mennyire aggódtam akkor, hogy e tettem el vala hirtelenkedve, annyira örvendek most, midőn ama kérdésre: mire van szükségünk? maga az országgyűlés menetele által ekképen látok megfelelve: jó törvényekre, bizodalomra és pénzre! Mert minek is éreztük nagyobb szükségét, mint a jó és világos törvényekét? s nem azért hozatott e be a váltótörvény, hogy kiki magának pénzt és pénztérőt könnyebben szerezhessen? s valljon minek köszönhetni ezen országgyűlés kivánt, szerencsés kimenetelét, ha nem azon bizodalomnak, melly a pártok minden küzdelmeinek daczára országot és kormányt olly csodálatos módon egyesíte? Kinek figyelmét kerülhette el, miszerint csak a KK. és RRnek az ujonczok tárgyában adott bizodalomszavazata óta jöttek az országgyűlési ügyek mindinkább egyező s közjóra czélzó folyamatba?

Hála azon férfiaknak, kik igaz hazafiui buzgalmok érzetében a szenvedélyeket csilapítani, az érzelmeket egyesíteni tudák; hála azon férfiaknak, bármelly véleményszinezethez tartoztanak légyen, kik a közjónak gyakran saját meggyőződésüket is feláldozák; hála végre a kormánynak, melly nagy-

lelkű mérséklettel állott a viharok ellenében, s bölcs igazságszeretettel választá külön az aranyat a homoktól.

Midőn így ezen országgyűlésünk bevégeztével még hallok az örömiradásokat, mellyek a királyi Párt kísérek, s még látom a nedves szemeket, mellyekkel a legeltérőbb véleményű férfiak egymás kezét bizodalmasan szorongatják: három ohajtás támad kebelemben, mellyeket hazámiai előtt szinte nem titkolhatok el, mivel meg vagyok győződve, hogy azok nem csupán az enyémben, hanem minden igaz magyar kebelében léteznek.

Elsője ezen ohajtásimnak az: „vajha e mérsékelt szellem, ezen egyetértés az ország és kormány közt, ezen közelsége a különböző pártoknak, ne legyenek elmulók, ne csupán látszatiak, hanem állandók és áldáshozók.“ Vajha mindennek felett átlátná a két párt, hogy ők az országnak mindketten hasznosak, sőt szükségesek is lehetnek; mert valamint a Teremtő mindenható szava által a napvilágot adá, de azt egyszermind az éj rendszeres beállása által mérséklé; valamint a roppant világegyetem összeállása csupán az egymást vonzó és eltaszító erők által eszközöltetik; valamint a gőz bámulatos ereje csak akkor hat üdvösen és hasznosan, ha ezen hatás más, ellenkező erőktől csillapítatik és szabályoztatik; s valamint mi ujjainknak egyikét sem volnánk képesek mozdítani, ha az isteni gondviselés e végre mindeniket egy kinyújtó és egy behuzó izzommal el nem látta volna: szintugy az erkölcsi mozgás akármelly országban — legyenek bár végcéljai a legnemesebbek — csak akkor lehet üdvös és haszonhozó, ha egy ellentétben álló erő által mérsékeltetik és kormányoztatik.

Vajha átlátnák a pártok, hogy ellenkező véleményűek lehetnek ugyan, de azért még nem szükség ellenségeknek is lenniök; hogy egymás vélekedése ellen harcolniok kell ugyan, de nem egymást üldözniök; végre hogy a kik a kormány

nézeteit védelmezik, ezt merő tiszta meggyőződésből is tehetik, a nélkül hogy csupán hivatalt vagy jutalmat vadásznának. Ellenben a másik párt is ismerje el, hogy lehet valaki oppositio embere, a nélkül hogy statusbontó céljai volnának; hogy a jót mind a két fél akarhatja, a nélkül hogy azt egy ugyanazon uton vélje létesíthetőnek; de hogy a kölcsönös becsülés és tisztelet mulhatlanul megkívánt feltétel, ha ama jót a végtelen harcban elmeríteni s egészen elveszteni nem akarjuk.

Vajha a rend és mérséklet férfainak sikerülne, az igen élesen felfogott eszméket a helyes utirányba vezélni vissza; vajha sikerülne nekik, a fiatalságba, melly a nemzeti vélemény egyik képviselőjének tartja magát, helyes nézeteket oltani a nemzeti becsületről, dicsőségről és érdekekről, kiváltképen pedig a nemzeti felség eszméjét arra vezetni vissza, minek annak honunkban sajátkép lennie kell, tudniillik a királyi felségre, melly az országgal egyérteműleg törvényeket hoz, azokat védi, megtartatja, s maga is megtartja. Hiszen maga Thiers, az oppositio gyermeke, alig ada más értelmet a nemzeti felségnek, magában a népuraságot valló Franciaországban.

Ha ez egyszer sikerülend, akkor kiki csakhamar átlátandja, hogy javításokat, a kormánnyal egyetértőleg, lehet tenni, a nélkül hogy felforgatástól kellene tartani; és hogy a szabadelműséget a nemzetek boldogítására, nem pedig azok romlására és felforgatására kell használni. — De e végre mindenek előtt szükséges, hogy az egyes vármegyei reformerek bitorlott suprematíja megszűnjön, kik mint rendszernélküli és hivatlan emberiségboldogítók csak a szenvedélyeket s ábrándkórságot gyujtogatják, hogy azokat zsoldosaikká tegyék, szünet nélkül ismételve, miszerint minden kormány a kormányzottak ellensége, minden rend zsarnokság, minden munkafelosztás elnyomás, és minden munka rabság.

Röviden: első ohajtásom az, hogy a mérséklet és okosság mindenkor találjanak szószólókat és képviselőket hazánkban, mert a szenvedélyek elbutítják végre a legnagyobb észtehetségeket is.

Második ohajtásom: „hogy az ujonnan alkotott törvények alkalmazásukban megvizsgáltassanak, a jövőben hozandók anyagai pedig jó előre elkészítettessenek.“ Mert ismételnem kell, hogy a törvények javítása a képviseleti rendszernek egyik legszebb joga. De e mellett legyen szabad némely alapokra figyelmeztetnem, mellyeken a törvényeknek, mint a status fentartóinak, épülniek kell. A status fő elemei — minden osztályoknak az őket alkotmányszerűleg illető polgári jogain kivül — ezek: első az objectum, állandó, egyszersmind historiai, vagyis a földbirtok; második a subjectum, világpolgári, egyszersmind mozdítható: a pénz; harmadik, melly ama kettőt egyesíti: az értelmiség. — Már maga e felosztás, mikép azt Hegel jogphilosophiájában tanítja, eléggé mutatja, hogy minden jól rendezett statusban mindenike ezen fő elemeknek egyik vagy másik társasági karnak vagy rendnek alapját képezi; így a földbirtok alapja a nemességnek s a földművelő rendnek; a pénz alapja a kereskedést és ipart üzö polgárrendnek; végre az értelmiség a status- és priváthivatalbeliek és tudósok rendének. A földbirtok az állandó és historiai elem, egyszersmind honunkban az, melly a lakosság legnagyobb részének alapul szolgál, következésképp minden egyebek felett figyelemre és tekintetre méltó. Ugyanis a földbirtok igazi részvénye a statusnak; ügyelni kell tehát, hogy ezen részvény értéke ne csökkenjen, mi a földbirtok szerfeletti eldarabolása által szükségképen megtörténnék, s mind a parasztrendnek, mind a nemességnek végromlását vonná maga után. Szintugy kell őrizkednünk a földesuriség teljes eltörlesztésétől. Azt mondják ugyan, ideje már, hogy a paraszt-

rend is kivétessek a gyámság alól, s nagykoruvá tétessék: a mi általában véve helyes; de a kivitelben sokkal tanácsosabb, őt előbb érdekeinek megismerésére fokonként képessé tenni, mintsem egészen készületlenül, vagy épen erőszakkal a gyámság alól kiemelni. S itt mindenekelőtt megvizsgálandó, mi történt már a nevezett rend nagykorúsítására tanítás, erkölcsi képzés és vallásosság által; más részről pedig, ha valljon hasznosabb e a parasztra nézve, ha ő a megváltására szükséges tőkepenzt idegentől veszi fel, kinél aztán jószága zálogul marad, ő pedig a kamatok igaz becsü fizetésére az új hiteltörvények egész szigorúsága szerint köteleztetik; vagy pedig a fenálló mérsékelt munkát az irántai kiméltre és elnézésre minden esetre hajlandóbb földesurának tovább is megteszi. — A földesuri hatalomnak egyszersmind a helybeli érdekek őrjének kellene lenni; ne legyen ezen hatalom csupán uri, mint a cselédek felett, hanem atyai és igazán patriarchai; különben rendeltetésének nem felel meg, mivel az eredeti életműzeres (organicus) kapocs megszakad, s nyilvános tisztviselők arisztocrátiájára vezet.

A második elemnek, melly a világpolgári, vagyis a pénz, meg kell nyitni minden forrást a kereskedési és műipari utak könnyebbítése által; de maradjon is a pénz inkább a kereskedő s iparüző rendnek hagyatva, hol könnyebben s biztosabban forog; kiváltképen pedig maradjon súlyegyenben a földbirtokkal; mert a milly hiba volna, a földbirtokot egyedül képviseltetni, s mellette egy szabad polgárrend kifejlését tovább is akadályozni: szintolly hiba követtetének el, ha a földbirtok elhanyagolásával csupán a műiparosok s gyárnokok vagy a szabadon nyereszkeskedő pénzemberek érdekeit akarnók tekinteni, kivált oly országban, hol még mindig a földművelés képi a lényeges alapot.

A harmadik elem, ugymint az értelmiség, a kapcsoló eszköz. Ehhez minden rend előtt egyiránt nyitva kell állani az útnak, csakhogy egyszersmind arról is legyen gondoskodva, hogy az értelmiség a különböző rendekre aránylag, s ne túlzott mértékben árasztassék.

Ha egyike ezen elemeknek a többi felett uralkodó, akkor a status tökéletlen, mivel benne a rendek, mellyek e különböző elemekből származnak, egymással kellő súlyegyenben nem állhatnak; már pedig minden alkotmány hibás, hol csak egyes rendek képviseltetnek, vagy hol egyedül ezen elvont eszme után „nép“ alakíttatik a constitutio, melly végtére is nem a népet (Volk), hanem csak annak birtok- és minden alap nélküli söpredékét (Pöbel) védi. — Csak fontoljuk meg nyugodtan, valljon a földbirtoknak határtalan eldarabolása s a paraszttelkek eladhatása által nem támadna e szükségképen egy néposztály honunkban, mellyet nem többé, mint eddig, misera contribuens s ugyanazért laborans plebs, hanem misera non contribuens, sed nec laborans plebsnek kellene neveznünk? — Nem láttuk e gyakran, hogy mindenütt, hol a statusépület lerontására törekedtek, mindenekelőtt a társaság postívumait: a statushatalmat, a vagyonjogot, a vallást és a házasságot támadták meg? Nem láttuk e mindenütt, hogy a sok szellem, elvek és erkölcsiség nélkül, a népet nem rendhez és állandósághoz, hanem szünetnélküli forrongáshoz vezette? Egyedül ésszel a legfinomabb módon fosztja ki az ember felebarátját, s egy elmés szóval jó híret s nevet rabolja el tőle. Csupán a morál és vallás akadályozza meg ezt; miért is második ohajtásomat azzal rekesztem be, hogy minden ujan hozandó törvényeknél a statushatalomnak, a vagyonjognak s a vallásnak mint az erkölcsiség előmozdítójának s a testi és lelki jólét képzőjének fentartása mindenkor szem előtt tartassék.

Harmadik ohajtásom végre az: „hogy az ország legkegyelmesebb királyunk jóakaró s atyai szándékát mindenkor megismerje, s átlássa, miszerint az ő tanácsadói sem ohajthatnak egyebet, mint hazánk nyugodalmát, boldogságát és virágzását; hogy ők szintugy ügyekeznek mint mi, korszerű javításokat hozni alkotmányunkba, csakhogy nyugalommal, érettséggel s egyedül a törvényes uton.“ Igaz, nem könnyű a régi épülethez ujabbkori részeket ragasztani; de ha azt illy módon már nyolcz századon által dicsőségesen fentartottuk, a mostani, vihartalanabb időkben is még sokáig fen lesz az tartható, s legkegyelmesebb fejedelmünk is ugyanazon szeretetet és hűséget ismervén bennünk, mellyet többi alattvalóinak szíveiben találni szokott, gyakran szerencsésítve hazánkat jelenlétével látandja, milly hív, ragaszkodó és engedelmes iránta azon 10 millió magyar, kiket szelid kormánya boldogít.

A VAD MACSKA. *)

(1841. September 6.)

A „Kelet népével“ elsősülöttségért vetélkedő „Pesti Hirlap elleni gyanusítások és haladás“ czimű könyvecskét valódi örömmel olvastam; nem kis mértékben emlékeztetett Cicero pro domo sua, valamint Berrier és Frédéric Lecombe **) legujabb védbeszédjeire. Az igen tisztelt szerkesztő a halhatatlan Schillernek annyi igazsággal mondott tartalomteljes „hit-szavait“ is idézi; de kár, hogy csak az elsónél mulatván, a másik kettőt érintetlenül hagyta, holott a két utolsó az elsőnek

*) Azon tisztelt olvasók számára, kik előtt Záborszky Alajos urnak „A Pesti Hirlap elleni gyanusítások és haladás“ czinű röpirata ismeretlen volna, az ott 22. lapon elmondott mese, mely a jelenre, ugy látszik, alkalmat adott, ime közöltetik: „Egy ős és erőteljes tölgynek tetejére a sas, közepére a vad macska, tövébe pedig a vaddisznó fészkelte volt; a család macska főlmene a sashoz s ármany szavakkal így szólt: látod! mint turja a vaddisznó e fának tövét, hogy a tölgyet eldöntvén, fiúdat harásává tehesse, azért őrizkedjél tőle s fészkekről el ne távozzál! Majd a disznóhoz is lecsuszott a macska mondván: nem tapasztaltad e, hogy a sas soha vagy igen ritkán távozik fészkekről, lesvén téged, hogy, ha eltávozol, rendre elragadandja éhes fia számára apró malackáidat, azért vigyázz, s el ne hagyj fekvésed! Es ime pár nap mulva éten vesztek egymástólí félelem miatt mind a sas, mind a disznó; s a macska hordta el magának és kölykeinek amazok holt tetemeit.“ E mesét következő jegyzetével kíséri a szerző ur: „En ugyan még gyermek koromban szoril szóra tanulam volí e tanulságos mesét, de megvallom, hogy míg a juste milieu-ökkel személyes ismeretségbe nem jöttem, ezen mesét sem értettem egészen; elhallgatom ugyan ezuttal is, hisz könnyű tudni, mi és ki a tölgy? mi és ki a sas? mi és ki a disznó? a macskákról is csak annyit mondok, hogy a sajtó elesztette közéberség nélkül a tölgy lakosai a mesés macska lakomán könnyen prédára juthatnának ismét, és noha én nem tartozom Agnen és Oswald vitézeinek sorába, kik hősileg levagdallják hétfün a macskákat csak azért, mert vasárnap egeret fogtak, mégis ezen macskákali társalgástól ovakodást javallok, mert ha meg nem esznek is, bizonyosan megkarczolnak.“

**) Az egyik Napoleon Lajos, a másik Lafarge asszony ügyvéde.

conditio sine qua non-ja, s azért az egészet emlékezethe hozni s a mint csak lehet ismételni nem felesleges, sőt talán még igen szükséges fogott lenni *).

Előttem sem ismeretlen a mese az ős és erőteljes tölgyről és lakosairól; fejtegetése azonban csak nemrég egészen más módon adatott. A vad macska, melly inkább okosnak, meggondoltnak és nagyon számítónak, mint csalfának mondatik, s melly az ős tölgyet valóban szeretvén, azt már több ízben ápolgatta, ártalmas repkényektől tisztította, öntözgette, igaz, maga is lyukat mart bele, hogy kényelmesen tanyázhas-

*) Az egész költemény így hangzik :

Drei Worte nenn' ich euch inhaltschwer,
 Sie geben von Munde zu Munde,
 Doch stammen sie nicht von aussen her;
 Das Herz nur gibt davon Kunde.
 Dem Menschen ist aller Werth geraucht,
 Wenn er nicht mehr an die drei Worte glaubt.

Der Mensch ist frei geschaffen, ist frei,
 Und würd' er in Ketten geboren.
 Lasst euch nicht irren des Pühels Geschrei,
 Nicht den Misshrauch rasender Thoren!
 Vor dem Slaven, wenn er die Kette bricht,
 Vor dem freien Menschen erzittert nicht!

Und die Tugend, sie ist kein leerer Schall,
 Der Mensch kann sie üben im Leben;
 Und sollt' er auch straucheln überall,
 Er kann nach der göttlichen streben;
 Und was kein Verstand der Verständigen sieht,
 Das übet in Einfalt ein kindlich Gemüth.

Und ein Gott ist, ein heiliger Wille lebt,
 Wie auch der menschliche wanke;
 Hoch über der Zeit und dem Raume webt
 Lebendig der höchste Gedanke;
 Und ob Alles in ewigem Wechsel kreist,
 Es beharret im Wechsel ein ruhiger Geist.

Die drei Worte bewahret euch, inhaltschwer,
 Sie pflanzet von Munde zu Munde;
 Und stammen sie gleich nicht von aussen her,
 Euer Inn'eres gibt davon Kunde.
 Dem Menschen ist nimmer sein Werth geraucht,
 So lang er noch an die drei Worte glaubt.

son benne; de csakhamar látá, mint rohannak be azon a záporok és hófuvatok, veszélyeztetvén a kedves tölgy életerejét. Nem kis mértékben aggódott tehát, mikép tömhetné be legjobban e lyukat; s épen ez aggodalmak közepette észrevév, mint turja s furja be magát inkább s inkább egyik laktársa a tölgy tövébe, s malaczai még a gyökereket is kezdik kopasztani. „Mi történik itt drága tölgyemmel! ugymond; ha ezek alant így folytatják pusztításukat, csak egyetlen erős szélvész, millyen most sokszor dühöng — s gyökereitől oda a díszes ősa. Ezen, tudom, keveset búsul az alanti lakos, mert lomha, eszmélkedetlen állat, melly csak a jelennek él, s még a lombokon lelőgő éretlen gyümölcsökben is szeretne torkoskodni.“ — S míg így gondoskodva s töprenkedve ég felé tekint, hol a kevély sas merészen a felhőkbe emelkedik, megpillantja, oh borzadalom és kétségbeesés, mint tépdelik a sasfiak dévaj-ságból és unalomból a tőszárnak végső hajtásait, és „segíts Isten — oda élet is, és minden remény“ — kiált. „Mennyit amazok alant a gyökereken rontanak, annyit rongálnak ezek fám legszebb csúcsain; s ha ez meg nem szünend, lombszárász és nem sokára odvas leend, baglyok s denevérek szurdika.“ — S minthogy a macska már megkedvelte a fát s minthogy szüntelen süket fiatal füleknek predikált — mert az öregek, fent és alant, keveset valának otthon, s általán nem sokat törődének fiaikkal — mondják, hogy csakugyan használta az említett cselt. Sikeresen e? értekezöm még nem mondja.

CENTRALISATIO.

(1842. Martius 10.)

Távol legyen tőlem, Pulszky urnak a Pesti Hirlap 116—119. számaiban a központosításról megjelent és számtalan igazságokkal hővelkedő jeles cikkelyét ócsárlani; mégsem tartózkodhatom, néhány cikornyátlan szavakkal pótléku némellyeket hozzáadni. Tagadhatlan, hogy a mult században az emberiség jóllétének előmozdítása köz jelszó vala; fölteszem, hogy jóllét alatt épen nem szándékoltatt a rendeket a természet-től kijelelt állásukból kimozdítani, sem az embereket csupán gazdagabbakká, hanem a szó teljes értelmében holdogabbakká tenni; s azért hiszem, hogy ezen igen dicséretes földás emelkedettebb részvét-érzelemben, a kereszténység helyesebb földfogásában, egyszersmind az emberiség iránt lefizetendő tartozás elismerésében találta eredetét; de, fájdalom, azt is hinem kell, hogy a „do ut des“ akközben egészen el nem fejtetett, mert az anyagi jóllét a százévi háboruk által nem keveset szenvedett, a köz szükségek naponkint növekedtek, s „a hol nincs, ne keress“.

Emberiebb bánásmód s az alsóbbaknak az igazságtalan, az elvekben nem fekvő nyomatástól, melyet a magasabb helyzetűektől szenvedniök kellett, megmentése volt az első földás, melly természetesen minden akkori nagy embereknek

alkalmat nyújtott, azon módot, melly szerint a népek kormányoztattak, megvizsgálni. Igazgatási tekintetben a kormányok a nemzet ügyeinek intézéséről iparkodtak meggyőződni. Az credmény nem volt kedvező; a szabadelműek mindenütt a zsarnokság zászlóját vélték látni; minden község-, minden megye- s minden testületben zsarnokság találtatott. Az uralkodók ezt jobbá tenni akarván elhatározzák, az ügyeket saját felvigyázásuk alatt vezetni, legtöbbit bizva önmagokban. A családi jogok (Patrimonialrechte) eltöröltettek, a nexus subditelae elenyészett, a helyhatósági jogok megszorítottak; s hol ezt nem tették, ott, mint Franciaországban, az egyenlőség vérengzve vivatott ki, s a családok, községek és helyhatóságok eredeti hatalma, szóval minden tartományi hatalom, sőt a ministerek és kormányzók hatalma is, lassankint más zsarnokságba változtak által, melly lépcsőnkinti igazgatási hierarchia által gyakoroltatott. Ez ellen segítség a szabad választásokban kerestetett, s ismét új hatalom támadt, t. i. a földbirtok alapjára helyezett választók hatalma, melly, mint a napi események mutatják, szinte zsarnokságnak mondatik.

Ha már most az idők egyetlen oktatóját, a történetet, megkérdezzük, látjuk először, hogy ez mindig úgy volt, s hogy a görögök és romaiak — amazoknak minden felelőssége daczára s mind a mellett, hogy a romaiak csak tartományaitkat, de magát Romát nem központosították — ugyanazon phasisokon mentek által; másodszor végre mégis megvallandjuk, mit kedves hazámfainak másutt már nyilatkoztatni szerencsém volt, hogy e dolognak egyedüli igaz és lényeges oldala mindig az erkölcsi felfogásban fekszik, mellyel egyik rész a kormányzás nehéz köteleességét, másik rész pedig az engedelmességét vállalja el. Mert ész, elme s minden kormányzási képesség mind semmit sem érendnek, ha e szent köteleések kölcsönösen nem teljesítettek; hol ez hiányzik,

a mozgató erő phisicai vagy moralis megvesztegetés leend, — megvesztegetés, a nélkül hogy ezt olykor csak sejdítenők is. Azért minden biztosíték s minden felelősség e kötelességek nélkül csak agyrém; mert hol az engedelmeskedni-akarás hiányzik, még angyalok sem fognak többséget nyerni; hol pedig a kormány az igazságosság ösvényéről eltér s megvesztegetésben keres menedéket, ott e többségre majd mindig számolhat.

Lázadások — vérengzők alulról fölfelé, s szelidek felülről lefelé — mindenütt történtek; s az addig fenállott mind elveiben mind intézményeiben lényegesen megváltoztatott, de az ügyek menetele mégis a réginél maradt; mert látjuk, hogy éppen az, mit az alulról-fölfeléri lázadások leginkább megtámadtak, t. i. a központosítás, melly a statust ugyan nagygyá, de az egyeseket szerencsésekké nem teszi (mikint ez XIV. Lajos, II. Fridrik és Napoleon alatt mutatkozott), önmagoktól ismét elfogadtatott, s most újra mint rettegett szörnyeteg károsnak és elrontónak bélyegeztetik. S csakugyan az is, a miut a legvégső szükségesség határait túlhaladja, mert ekkor bureaucratiához, ez pedig költséges, a népek érdekeit nem tekintő, s a köz életen kívül mozgó kormányzók osztályához vezet; mert szaporodott jövedelem és kiterjesztett erőhatalom nem mindig azonos a népek érdekeivel.

Igy tehát a régi, mellyet az egyenlőség kábasága megsemmített, ismét életbe lépendő, t. i. a családi, községi, helyhatósági és tartományi jogok; miből aztán szükségképen következnek, hogy mindazon szabadság, egyedül melly elérhető s az embernek élvezhető, visszaszereztetnék, t. i. a tulajdon házhozi s a legközelebb környezethezi viszony szabadsága, befolyás a község, város és a tartomány ügyeibe, s végre biztosság, semmi faggatást és nyomást szenvedni nem kényteleníteni a tartományi ügyek vezetőitől, kik szabad választás alá esnek, és pedig a nélkül, hogy ama, minden nagy status erő-

nyilatkozását akadályozó s azért közártalmas szabadság, mellynek valódi értékei csak legmagasabb álláspontból láthatók s ítélthetők meg, csak kívántatnék is vagy követeltetnék.

Mindazáltal e kormányoknak kevesebbé költségessé tételére legelább is tartományi budgetek volnának szükségesek, s tartóság- és gyakorlatiakká tételökre positiv törvényeknek kellene fenállaniok s mindenek által tiszteltetniök; a végrehajtó hatalomnak pedig a lehető-legnagyobb erővel, s hol a morális erő nem elégséges, ott phisicaival is, kell birnia (lásd bár az éjszakamerikai egyesült statusokat); mert különben ugy fogna lenni, mint egykor Paine Tamás Franciaországról mondá, hogy nemcsak Párisnak, hanem minden tartománynak, minden községnek megvolt a maga zsarnoksága és bastilleja.

Tőlünk magyaroktól pedig, kik olly terjedelmes hatósági intézményeinket eddig fentartani tudtuk, e hasznok el nem maradhatnak, ha ezen intézményeinket az időnkben becsuszlott végzeshozási módoktól — mellyek közé számolhatók az értelmeseeknek a tömegek általi leszavalása, a birtoknélküliek túlsúlya a birtokosok fölött — tisztán tartani tudandjuk; nehogy a tömeg mámora által teremtett hatalom a központosításnak minden kárait kicsinyben maga után vonja, a nélkül hogy azon hasznokat is hozandaná, mellyekkel a központosítás nagyban, bármilly terhes legyen is, kínálkozik.

POLITIKAI SZÉLFORGATYUK.

(1842. October 31.)

Minden országban, hol politicalai bonyolódások léteztek, vagy tán épen átalakulások történtek, hol általában személyek és érdekek nyilvánosan képviseltetnek, mindig voltak és lesznek olly emberek, kik, a közmondás szerint, a köpönyeget a szél után fordítani mondatnak, s angolul „turncoat“, francziául pedig „girouette“-nek neveztetni szoktak; mert minden alkotmányos országban nem a dolgok első tekintetének, hanem a tapasztalásra és meggyőződésre alapított véleménynek kell a pártokat képeznie, e véleménynek pedig a személyek és status valódi java és haszna megismerésén alapulnia.

A jó azonban viszonylagos (relativ); nem mindig valóban is jó a jó; nem minden viszonyok közt, nem minden személyre vagy dologra nézve jó a jó, rossz a rossz; s e kiképzett meggyőződésnek tulajdonítandók a számos áttérések egyik párttól a másikhoz, kivált pedig olly országokban, hol az alkotmányi élet még kifejlődésében van.

Könnyen megtörténik, hogy valamely nép, szükségei érzetében egytértve fölemelkedik, de a gyógyszerök választásánál csakhamar ismét megzavartatik e közmegegyezés, s csak hosszas vitatkozások és sokféle próbálatok után, sőt igen gyakran többé sohasem, állíttathatik vissza; legkönnyebben talán ott áll ismét elő, hol az érdek közös és a cél világosan felfedezve fekszik, mint például az amerikai szabad statusok képezésénél. Általános volt ugyan a mozgalom a lázadás kitörésekor

Franciaországban, gyorsan töröltetett el a királyság, de új statusforma fölállításánál csakhamar zavaros önitélet, kicsapongások és szenvedélyek, valamint mindennemű tévedések a boldogulni vágyó néptömeget számos pártokra oszták. Ez országban, mely Európa műveltségére és sorsára olly lényegesen hatott s e világrészre új szellemet terjesztett, a pártok közti változás olly nagy volt, hogy „Dictionnaire des girouettes“ (szélforgatyu-szótár) cím alatt saját könyv adatott ki, melyben Talleyrand, és pedig méltán, első helyet foglal. De ki fogná az autuni püspököt, mint követet az országrendek gyűlésénél, mint sok évigleni külügyministert, mint a katolikus istentisztelet buzgó visszaállítóját, az amiensi, lunevillei, pozsonyi s tilsiti békekötőt, a Bourbonok visszahelyeztetőjét, a Charta alkotóját s Franciaország érdekeinek a bécsi congressuson bátor védelmezőjét rossz hazafinak szidalmazni? Sokszor letett hitének kulcsául szolgálnak amaz emlékezetes szavai, melyeket ugyancsak a bécsi congressuson Sándor császárhoz intézett; midőn t. i. Talleyrand vonakodék ama jegyzőkönyvet aláírni, mely által Franciaország tekintete Európában megcsonkíttatandott s Murat urasága Nápolyban megerősítettett volna, merészen nyilatkoztatá, miképen, ha nem is XVIII. Lajos, maga Franciaország fogná néhány hét alatt harczkész hadsereggel a Rajna mellett a kivánt aláírást adni; s midőn erre Sándor császár boszankodva kérdené őt: ugyan kit szeret tehát valódilag, kinek hódol? ezt felelé: „Én sem a republikát, sem Napoleont, sem a Bourbonokat, hanem Franciaországot szeretem egyedül és mindenek fölött.“

Hát Napoleon s hadvezérei és statusférffiai nem voltak e buzgó republikánusok, s nem tűnnek e az ellenlázadásnál ugy föl mint az ország megmentői, fiaí ugyan a mozgalomnak, de szintolly erőteljes műszerek annak ismétí megállítására, mivel idő, tapasztalás és ész véleményöket a valódi jó és hasznos,

a legalább azon pillanatban teljességgel szükséges iránt fölvilágosították és elhatározták.

De ki merészelt volna Napoleont, a polgár-tábornokot, a francziák császárját, a bécsi békekötés után rosz francziának mondani? Maga Mirabeau az 1789. évi jun. 23kának hőse sem vádoltathatik rosz francziának, mivel későbben a királyi család vesztét nem akarta s talán megromlott pénzállapotját is megint rendbe szedni ohajtotta.

Midőn nálunk magyaroknál is a szabadelműség tárogatója az alvókat fölébreszté, midőn a „szabadság és szabadelműség“ szavak, noha gyakran balul is értvék, szájról szájra szálltak; midőn, inkább hirtelenkedésből mint fortélyból, igazgatás és alkotmány közt semmi különbség nem tétetett, hanem egyik a másikkal mindig összezavartatott s egyes visszaélések megszüntetése helyett a főállónak fölforgatásától lehete tartani; midőn a sokkal nagyobb rész szüntelen azt erősítgeté, hogy az általános mentőszer csak ujításokban s az eddigieknél még szabadelműbb intézményekben fekszik; hogy szabadság, jóllét, kereskedés, tekintet, ipar és szorgalom csupán s egyedül ez uton volnának megszerezhetők: ekkor tüstint két élesen elválasztott szélsőség képződött, mert szintugy találkoztak az ónak védelmezőji és hivei, kik a kor kívánatinak parányit sem akarának engedni, kik minden ujításban vagy ártalmatlan változtatásban is lázadás csiráját vélték látni; míg más részről olyanok is találtattak, kiknek minden főálló a kormányban, alkotmányban, igazgatásban, sőt még a birtokban is csak a vélt és álmadott szabadság körlatozásának tetszett.

Mindkét rész azonban az első fölbuzdultságban feledé, hogy mind a régi öröklött a status- és társadalomban, mind az uj és még próbát kiállandó, csak bizonyos kötelességek teljesítése, a legfőbb tekintélynek hódolás, de egyszersmind minden rendetlen önkény korlátolása által nyerhető vagy létesít-

hető, s csak a kormányzók és kormányzottak közti kölcsönös bizodalom, hiveség és hit által hozhat áldásdús következményeket.

A legbizonyosabb s mindenütt leggyakrabban felkeresett mód ennek megakadályozására a bizodalmatlanság gerjesztése. Ez utóbbinak elhárítása pedig, a bizodalomnak ismételi helyreállítása és megerősítése s ezáltal a közjölét előmozdítása, mindig egyike volt a legnagyobb polgárerényeknek.

Csodálható e már most, ha majd két évtizeden át, a tárgyak közelebbi fölvilágosítása, a viszonyokkali gyakran csak komolyabbá tett megismerkedés, a valódi érdekek lassankinti kifejlése, érettebb megfontolás és saját tapasztalások által a vélemények csak lassankint képeztetvén ki, e meggyőződés következtében némellyek, minden önző okokat teljesen mellőzve, egyik párttól a másikhoz áttértek? — Csodálható e, ha az egykor valamely szabadelmű szónok részére vagy ennek megválasztása alkalmával száz cortes élén rekedtségig kiáltozó fiatal juratus, most maga is követ lévén, a kiáltozókat egyetemben kárhoytatja; ha a mindenütt árulást, lázadást és özszeesküvést szaglált, most csak nyugalmasb előhaladást és szeleidebb irány kifejlését veszi észre; ha ugyanazon egykori heves, tapasztalatlan, egészen független, tettek és dicsőség után szomjazó ifju, most mint családátya, már öszbevegyülő hajakkal, többé nem csupán a jelenbe, hanem meggondolva a jövendőbe is tekint; ha a minden hatóságok- és előljáróknak ellenszegülő fékezhetlen ifju, most, derék alispány létére, a rendnek ezen ellenségeivel maga is megví; ha a minden változtatástól rettegett most már az ujítás némelly gyümölcsseit maga is kényelmesen élvezi; ha az, ki magát elég erősnek és hatalmasnak hitte hazáját egyedül boldogítani, végre azon meggyőződésre jut, hogy valódi nagy csak minden érdekek öszhangzása által történhetik; ha a köztársaságok fiatal, dús és kicsapongó-életű védelmezője végre észreveszi,

hogy szerencsés köztársaságok csak nagy erények és mérsékelt gazdagság mellett állhatnak fön; ha azon férfiú, ki csak a törvényben ismervén egyedül a jogot, minden beavatkozásnak bátran ellene szegül, ugyanezen férfiú a kormánnyal öszhangzásban az ország javát előmozdítva annak segítségül szolgál s legbuzgóbb védelmezőjévé lesz; ha ugyanaz, ki az emberek jogát minden szabadkőművesi elvek szerint hangosan hirdető, végre azon meggyőződésre jutott, hogy a társadalom vagy a status csak áldozatok által tartatik fön s korlátozások-és föltételeknek kell alávetve lennie, nehogy e mellett a valódi szabadság, t. i. a köz jog, tönkre jusson; ha a szabadelmű ifju a vallási kérdésekben vakmerően szavaz, de csak későbbi komoly fölvilágosítás után szerzi meg annak tudását, mik valódilag a vallási dogmák; ha a fiatal, világ-megtekintési utazásáról visszatérő népharát, csak engedményeket s közös egyenlő jogot kíván a népnek, azonban érettebb megfontolás és saját tapasztalásai után átlátja, hogy a nemzet képviselőségére nem minden semmirekellő képes már azért, mivel ő az országban született, vagy egykor érdemes elődei valának, s hogy a legszabadabb nép általában csak azt kívánhatja, mi a status czéljaival megfér; ha a köznép szegénysége s insége fölött sopánkodó ifju a külföldre utazik, hogy ott megtanulja azon módot, melly szerint a nép boldogítandó volna, onnan végre visszatér, miután látta, miképen a minden birtok nélküli s a kenyéradók önkényétől függő igen gyakran éhhalálhoz közeljut, s miképen nálunk a szép földbirtokkal ellátott paraszt sokkal kedvezőbb viszonyokban áll, s a ki dolgozni akar, bizonyára soha sem jut éhhalálási helyzetbe; ha azon atya, ki gyermekét külföldön s idegen nyelveken neveltette, most átlátja, hogy a magyar nyelv tudása nélkül Magyarországon nem boldogulhatni; ha a szabadságot hangosan hirdető s minden conservativet üldöző végre a statustudományban

annyira előhalad, míg átlátja, hogy minden jognak határai vannak s ott megszünnie kell, hol ártalmassá kezd lenni; ha ennek következtében a philantropépzelmű gazdag minden áldozatot embertársaiért tenni kész ifju, végre agrariai törvényt pillant meg a háttérben; ha az egyedül népszerűségre törekvő megéri, mikép a rája vert emlékpénzek golyókká öntetnek, hogy ezekkel rája lőjenek; szóval, ha többé nem a szenvedély, nem a fölkapott vélemény, nem a divat, nem önhaszon, nem vak pártdüh, hanem tapasztalás, meggyőződés, becsületérzés és lelkiismeret jelelik ki a politikai helyeket: szabad-e ezek fölött pálczát törnünk vagy őket csapodárok- s politikai átpártolóknak gyalázni; hiszen a nyilvános élet legnagyobb haszna épen abban fekszik, hogy a vitatkozások által a nézetek megtisztulnak, de a tapasztalás által is jók- vagy roszakul bizonyulnak. Nem obscurantismus, hanem a jog és igazság eleven érzése az, mi pártatlansággal s minden kényszerítéstől menten határozza meg, mi a pillanat kívántóságait nem csupán hallja, hanem meg is bírálja, dühöngését jogczimnek nem tartja, látván, milly könnyelműleg támadja meg a dolgok alapját, hogy öröme lehessen a külső formákat megváltoztatni.

Ugyan mit használna a szólás- és sajtó-szabadság, ha meg volnánk fosztva azon szabadságtól, véleményünket képezni, tökélyesíteni és változtatni; s épen e szabadságnak köszönjük már most egy szilárd jobb- és nem kevesebb erős szilárd bal-oldal kiképzettségét. Adja Isten, hogy kibékítő, okos, kötelességeinket és hazánkat őszintén szerető erős közép is minél előbb képződjék, mert igazán mondja Schiller, a legújabb kor valódi profétája. :

Denn wo das Strenge mit dem Zarten,
Wo Starkes sich und Milde paarten,
Da gibt es einen guten Klang.

ALKOTMÁNYOKRÓL VALAMI.

(1842. December 29.)

Jelenleg, midőn az alkotmányi élet mindenkit olly hatalmasan elfoglal, a multa egy pillanatot vetni, melly nekünk a társaság eredetét és az alkotmányok kifejlését némileg közelebb hozza, nem lesz talán fölösleges.

Az ember természeti állapotjában, mielőtt még kisebb társaságokba összelépett, független és szabad vala; e szavak: társaság, törvény, kormány, uraság idegenek voltak előtte. Mind Cicero, mind Rousseau is természeti tulajdonokat engedtek ugyan a természet állapotjában embernek, de semmi természeti jogot. Amaz azt állítá *Pro republica*-jában, hogy az ember ez állapotban természeti joggal nem birhat, mivel minden csak ösztön, s a jog szükségét fel sem is foghatni, mivel egyes ember nem köteles embertársai javáról gondoskodni, s ezért képtelenség volna mások gondját viselnie, azt pedig elhanyagolnia, mi önmagának hasznot hozandna, nem kötven őt semmi viszony más emberhez. Rousseau pedig azt mondja *Contract social*-jában, mikint a természeti állapotból a polgáriba átlépés nevezetes változásokat okoz az emberben, mint-hogy magaviseletére nézve a méltányosságot kénytelen az ösztön helyébe tenni, s minden cselekedeteihez erkölcsi becst ragaszt, mellyel ezek azelőtt nem birtak; csak ekkor szoríttatik ki az anyagi ösztön a köteletség, a szenvedély a méltányosság által, s az ember, ki addig csak magának élt, kénytelennek látja magát más elvek szerint cselekedni s inkább észére mint hajlandóságaira figyelni.

E két író szerint tehát az ember természeti állapotjában csak az ösztönt, a szenvedélyt, a természeti vágyakat s hajlandóságit ismerte; jogainak és a méltányosságnak érzete, mint az erkölesség következményei, maga Rousseau az újabb philosophia főnöke szerint, nem rejlenek benne, hanem azokhoz csak a társaság által jut, s a társasági szerződés az, melly őt inkább eszének mint ösztönének követésére kötelezi. Ha már e két böles nézete szerint az embernek természeti jogai nincsenek, mire feneklik tehát minden társasági szövetség, mi adatik neki alapul? talán a természeti szabadság, melly a vad állatot ugyanazon fokban illeti mint az embert? Én tehát inkább azt vélem, hogy az embernek vannak kétségtelen természetes jogai, s ezeket minden társasági egyesület alapjának akarom venni, teljesen egyetértvén Ayala gróffal, ki szabadság és egyenlőségrőlí könyvében mondja, mikint az embernek vannak ugyan természetes jogai, de minden egyesülés társaságokba s később statusokba csak jól meggondolt s elrendezett alávettség, kötelességei és okszerű szabadság élvezése közötti tökéletes arány által vezethet az emberek boldogságára, s ezen egyensúly eszközlése a törvények és a vallás foladata; mi tulajdonképen nem tesz egyebet, mint hogy az ember természeti jogainak egy részét a társaság javának és az abból ő rája egyenileg eredő hasznoknak feláldozni s ez okból magát ezáltal felsőbb tekintet alá vetni köteles. Azon szerződésekből, mellyek ez iránt köttetnek, mellyek által az alávettség foka és azon meghatározás, kit illessen a felsőbb hatalom, állapítatik meg, erednek a különféle kormányformák, vagy a felsőbb hatóság (auctoritás) gyakorlásai, t. i. monarchiai legyen-e, aristocratiai vagy demokratiai?

Minden alkotmányok elseje a családatyáé volt, ki, mint legöregebb, gyermekei és ivadékai, ezeknek feleségei és szolgálói fölött bizonyos felsőbbtséget űzött, s tehát a birtokában lévő

telken, házában, vagy csak azon földterületi részen, melyet csordáival legeltetés által legalább azon pillanatban tulajdonául tekintett, bizonyos uraságot, mintegy monarchiát gyakorlott. Az emberinem szaporodtával, midőn érettkoru fiuk tulajdon házat építettek és tulajdon telket birtak, hasonló módon alakultak törzsökök a legkorosabb vagy legerősebb főhatalmának ugyanazon viszonyai közt, hol azonban a különféle törzsök-
atyák gyakran folytak be a fensőbb határozatokba, ekkép adván az aristocratiának eredetét. Növekedett viszálykodások alatt nemzetek támadtak s végre statusok, mellyekben a legvitézebb, leghatalmasabb vagy legnemesebb különféle viszonyok közt főhatalmat gyakorlott. Mikint alakultak ezek később tisztán monarchiai, aristocratiai vagy democratiai kormányformákká, ugy is tudva; mindennek alapja azonban mindig ugyanaz maradt, t. i. a szabadság föntartása s a vagyon ótalmazása. Vagyonnak pedig mindenkor az állandó, az ingatlan, vagyis a földbirtok tekintetett. Ha ezt a népek elhagyni kénytelenek valának, mint például a népvándorlásokban, mindenkor első gondjok volt ismét ujat szerezni, abban letelepedni s azt föntartani.

A legszabadabb nemzeteknél soha sem volt s nem is lehet szó a pórság kormányáról, hanem csak olyanokéről, kik valamivel birnak vagy más kitünő tulajdonságok által nagy tekintetben részesülnek. A miért is tiszta democratiák, mellyekben a legfelsőbb tekintet gyakorlásába minden ember egyenesen befolyt, sohasem léteztek, vagy legalább sokáig fön nem állhattak. A régibb statusalkotmányok, a görögöké, romaiaké, germánoké stb. a mostaniakkal nem hasonlíthatók össze; mert mindazok főeleme a háboru volt, minden intézményeik erre voltak számítva, mindenütt léteztek rabszolgák, kik semmi polgári jogokkal, semmi biztossággal vagy személyes szabadsággal nem birtak; léteztek meghódított népek, kötelesek a

háborut védurokkal együttviselni s még azonkívül bizonyos mennyiségű pénzt adózni. Maga az éjszakamerikai szabad státusok alkotmánya, egyetlen majd tisztán demokratiai s az újabb kor szüleménye, nem nyújt támpontot újabb alkotmányoknak, mivel először népessége csekély, más országokban egy négyszög mérföldre három ezer ember esvén, itt pedig legfőbb háromszáz vehető fel; van itt két milliónál több fel nem szabadított rabszolga, s a főlshabadítottak és azok ivadékai is inkább papiroson mint valójában azok; végre kevés itt a szomszédi viszony, szóval az európai státusoktólí különbözésük már tengerentúli fekvésük által is kifejezve.

Vizsgálódásunkat tehát csak az angol és francia*) alkotmányokra akarjuk ezennel szorítani, mellyek a legújabb kor föladatát, t. i. a monarchiai, aristocratiai és demokratiai elvek egyesítését vagyis inkább összeforrasztását tüzek ki, mellyek föladata, nemcsak minden egyesnek szabadságát és vagyonát megovni, hanem a státusnak is, az újabb kor ezen roppant eredményének, ugyanazon kedvezményeket szerezeni.

Vessünk tehát futólagos, de okvetetlenül szükséges pillanatot e két alkotmány történetére. Midőn a normandiai Hódító Vilmos 1066. Haraldot legyőzé s az angol trónt hatalmába keríté, teljesen megsemmité a régi szász státusformát. Minden előbbi lakosok vagyonát magáévá tevé, a meghódított országot kísérete közt felosztá s erőszakkal hozá be a hűbéri rendszert. Hadseregét talpon hagyá s avval nemcsak az angolokat legyőzé, hanem normanjaitól is elszedé a velök hozott jogokat; az adókivetési előjogot s az igazságkiszolgáltatást maga gyakorlá, az annyira gyűlölt erdészeti törvényt behozá, szóval korlátlan király volt. És e szerfeletti királyi hatalom Angliának

*) Ugy látszik, hogy a Szerző ur a magyar alkotmányt készakarva nem érinté, mivel a tárgyalat két legnevezeteshnek s a miénkhez leghasonlóbbnak párhuzamából minden értelmes olvasó önkint buzhat alkalmazást.

uj alakot adott s visszaadá szabadságát. Az országnagyok csakhamar átláták, hogy minden birt előjogaiktól az erősebbik joga által megfosztattak; a nagyobb valamint a legkisebb hűbérek tulajdonosai, sőt a paraszt is, ugyanazt érzék; az alattvaló ugyanazon felőlről nyomásról panaszkodott, s már az első korban közszellem támadt az elnyomó ellen, ki senkit sem kimélt s a legfelsőbb aristocriát sem birta oldalán. Már I. Henrik alatt, alig 50 évvel az elfoglalás után, kezdett e szellem működni, s Henrik meggyőződött, hogy tovább is akkép uralkodnia lehetetlen; nagyjainak tehát több szabadságot kezdett adni, pedig olly engedelemmel, hogy azt alhűbérnökeikre kiterjeszthessék; mert ha előbb együtt panaszkodtak a zsarnokság ellen, most e kedvezményt már az alhűbérnökökre is ki kellett terjeszteni. II. Henrik alatt 1158. a szabadságok mindinkább előre haladtak, s az esküdszékek joga ismét visszaadatott. István birtolása alatt s II. Henriknek Franciaországgal viselt háborui, valamint a kereszthadak idejében, az országnagyok mindinkább több tekintetre és hatalomra jutának, mint-hogy a királyok pénzszüke óránkint növekedett s az Oroszlánszívú Richard fogsága és Jánosnak a pápávali viszálykodásai alatt a szövetségek mindinkább kifejlődtek. A zászlós urak, kik mégis gyengéknek érzék magokat, alhűbérnökeiket s magát a népet daczolásra szólíták fel a király ellen, melly daczolás a magna charta engedésével 1215. végződött, s nemesak a nagyok, hanem a nép szabadságai is, habár még igen tökéletlenül, megalapítottak. A status minden polgárainak jogai és szabadságai, valamint személyök ugy vagyonuk tekintetében, örökös igénnyé s mintegy minden osztályok gyűlpontjává lőnek. Azonban csak I. Edvárd alatt, 1296. miveltetett ki a tulajdonképi alkotmány; mert csak ő alatta látjuk a városok és mezővárosok követjeit először folvéve a parlamentbe s az alsóház tulajdonképi eredetét megalapítva. Igaz, nem szabad aka-

ratból eredt e rendszabály, mert csak a legvégsőbb pénzzükség s a folytonos háboruk kényszeríték Edvárdot a gazdagabb városokhoz és mezővárosokhoz folyamodni. E népkövetek tekintete e korban még igen csekély volt a parlamentben, de már csak ottlétök is idővel mindinkább szülte azon vágyat, a tanácskozásokban szinte működő részt venni, mi ez osztály jóllétének gyarapodásával szinte tetemesebb lön. A „Magna charta“, eleinte pillanat szüleménye, melly a királyi hatalom növekedésével nem nagy tartósságot ígért, mindinkább fontosabb közoklevéllé lön. Nemcsak kelle azt a királyoknak megerősíteniök, hanem évenként minden szentegyházban kétszer felolvastatott, s ama legfontosabb törvény, hogy a lordok és követek közös megegyezése nélkül semmi adó ki ne vettessék és semmi terhek be ne szedessenek, e király korából veszi eredetét. Ez időtől fogva tekinthetjük az angol alkotmányt először tökéletesen megalapultnak.

II. Edvárd alatt már postulatumok terjesztettek fel a követek (alsóház) részéről; III. Edvárd alatt pedig már oda nyilatkozott a parlament, hogy többé semmi törvényt el nem fogad, melly nem az alsóház megegyezésével hozatott; már vádat emelt a statusministerek ellen; IV. Henrik alatt már vonakodott segedelempénzeket ajánlani. De tekintsük csak, mi történt mindazalatt Angliában; lássuk a sok kül- és belháborukat, lássuk a számos viszálykodásokat a királyi családban, de vegyük főkép a lordok és minden egyéb hatalmas birtokosok távollétét tekintetbe, kik királyukat a hadba követték: ugy nem könnyen csodálkozhatunk, hogy az alsó osztályok követjei, kik hon maradtak s gazdagságukat gyarapították, tekinteteket olly gyorsan fölemelték; a kizárólagosan Franciaország meghódításával elfoglalt királyok, azon, mi otthon történt, nem sokat aggódtak, csakhogy pénzt és segedelmezéseket kaptak a háboru folytatására.

Mennyire súlyedt a királyi tekintet a két rózsza vitája alatt, s mikint konzultatá fel egymással a pártduh a leghatalmasabb lordokat és országnagyokat, elegendően ismeretes. A törvények szunyadtak; Anglia 30 esztendőnél tovább az öldöklés és pusztítás véres színhelye volt. Végre VII. Henrik lépett 1487. a trónra; a kimerített ország, valamint a folytonos hadakozásban kifáradt nép, könnyen elszenvedte, hogy Henrik karddal lépett fel s karddal uralkodott. Ki is szegülhetett volna ellen? A nemesség majd egészen ki volt háboruk és benső forradalmak által irtva, az alsóház pedig, olly ropant selforgatások után fővezéreitől elhagyatva, nem hátorkodott ellentállni, s így történt, hogy a parlament tekintete alábbszállt, s jogai ha el nem is törültettek, mégis jóformán szűnyadoztak.

VIII. Henrik, miután a statusvallást megváltoztatá, nemcsak az egyházi javakhoz, hanem minden alattvalói jogaihoz is merész kézzel nyult, s parlamentje ellen ótalmat nyert ama szigoru törvényekben, mellyek a felségsértés ellen hozattak, ugyszinte a csillagkamrában és más zsarnoki rendszabályokban. IV. Edvárd ezeket mérsékelé ugyan némileg, de a Mária alatti vérengző vallás-zavarok a zsarnokság- és önuralkodásnak mindinkább miveltebb kifejlődéséhez vezettek. Erzsébet a csillagkamra és önkény dacrára is olly fénnel tudta magát körülvenni, melly őt mind Európában, mind saját országában is nagyobbá tevé, mintsem azt valaha megérdemlette.

A két Stuart elég ügyetlen volt elvonni a kárpitot az elől, mi a Tudorok trónralépte óta e mögött titkon történt: hogy t. i. a parlament csak formára tartatott fön; s a könyvnyomatás az egész országban elhiresztelé mindazt, mit előbb csak egyes jobb fők sejtettek. Ha előbb a vallási dogmák és a pápa jogai a legbuzgóbban vizsgáltattak és megtámadtattak, ugy most ugyanaz történt a király jogaival. A követek háza

idegenkedvén ez inkább catholicus indulatu királytól és lordjaitól, önállólag kezde működni, s minden düh, mellyet száz évi igazságtalanság szült, most I. Károlyra árasztatott; a nép magához ragadá a legfelsőbb hatalmat s Károly, bár koránsem a királyok legroszabbika, eldődeinek igazságtalanságiért a vesztőpadon lakolt. Ezután a hosszú parlament tartá a kormány gyepelőit s mindenképen köztársasággá iparkodék Angliát változtatni; azonban hogy önmaga is főállhasson, a hatalomból sokat kelle azoknak átengedni, kik azt tulajdonképen megalapították és gyámolták, s Cromwell egy csapás által vete véget katonáival a parlamentnek, valamint a szabad alkotmány utolsó maradványinak. A gazdagabb lordok nyugodtan maradtak váraikban, e mellett azonban fentarták befolyásukat a megyékben. A szabadsághoz szokott angol nemzet csakhamar szomoruan tapasztalá, hogy a hol egyedül a nép vesz részt a kormányzásban, ezen részvétel, melly közös jognak tekintetik, egyes emberekben pontosul össze, kik minden hasznot magoknak tartanak meg, ellenben minden kárt a fejedelmi népre tolnak. A Stuartok is elég csendesesen jutottak ismét a királyi székre, de azon nagy lelkesesedést, mellyel a keményen lakolt nemzettől fogadtattak, szintolly kevésbé tudták használni, mint elődjek. A régi alkotmány visszaállítatott ugyan, egynél több jó törvény hozatott mindkét rész javára; azonban a „Habeas corpus“ acta, a három évre megállapított parlament s a legszigorubb sajtótörvény daczára, az egyensúly mégsem akart helyreállni. A királyi párt Franciaország és más statusok példájára felsőbbbségre jutni remélt; a nép előbbi diadalai által elbizakodott, mellette a folytonos vallásczivódások tartottak; mindez az elemek olly tusáját okozta, melly 1689. a status átalakulásával s egyszersmind a dynastia változtatásával végződött. Négy évig hagyák még Vilmos és Mária alatt a szigoru sajtótörvényt fenállani, s e korszakban fejlődött ki az új alkotmány, melly

olly szerencsésen tudá a monarchiát a respublicával egymás mellé állítani. E változtatás azonban a nemességtől eredt, az ország határain belül maradt s vérontás nélkül végeztetett. Ezóta folyvást élt ezen alkotmány Angolországban; a mi a korona jogaiban s a nemzet szabadságaiban még határozatlan volt, törvényesen megállapítottatott a „Bill of rights“ által.

Két párt áll ugyan mai napig még egymás ellenében, de az ország javán kívül más czélt szemmel nem tartó. A kormány elég erővel bir mindkét párt kinövéseinek megsemitésére és elegendő statusokossággal, hogy az uralkodó közvéleménytől figyelmet el ne vonja s ennek élén a nemzet érdekeit védelmezze. Hatalmas örökös aristocratia, a családok fiatalabb tagjai által a democratiával szorosán összekötve, védfal gyanánt áll absolut monarchia és köztársasági democratia között.

Egészen máskép állott a dolog Franciaországban. A német nemzetek, mellyek a Rajnán átkeltek s Galliát meghódították, ős german alkotmányuk szerint jóformán függetlenek voltak, vezérokot inkább hódítótársokkint követvén mint alattvalókkint. Fejedelmeknek nem volt előjoguk s csak vitézségöknek köszönheték a nép általi szabad megválasztatásukat. Uj lakhelyeket jöttek keresni, mellyeket egymásközt felosztottak, nem függvén királyaiktól hanem a közgyülekezettől. A hűbéri birtok csak Nagy Károly után lön örökössé; a különféle hercegek tulajdon jogokat tartottak fön magoknak, t. i. hogy egymással hadakozhassanak, pénzt verhessenek, törvénykedhessenek stb. Hogy e különféle kis statusok határozott fő, szilárd összefüggés nélkül sokáig fön nem állhattak, természetes; mert az erősebb csakhamar elnyomta a gyengébbet, a nagyobb hűbérnök a kisebbet, s ha a király elé terjesztettek is panaszok, csakhamar találtatott eszköz a vita elintézésére, minthogy tulajdonképen mindnyájan csak ugyan-

azt akarták, t. i. más rovására gyarapodni. Hogy e mellett a népre nem nagy gond volt, szinte megfogható, a főnemesség pedig a trón hatalmára vágyakodott.

Ez ekkép tartott, míg Capet Hugo, Isle de France hatalmas ura, párisi és orleansi gróf, a koronát örökül megszerezni tudta. De azok, kik Capet Hugonak adták szavazatjokat, magokról sem feledkeztek meg, annyi jogot fentartván magoknak, hogy tulajdonképen ugyanannyi kis status képződött. Bel- és külháboruk, valamint a kereszthadak, csakhamar alkalmat nyújtottak a királyoknak, hatalmukat kiterjeszteni. Azon szabad városok által, melyek a pénzt szolgáltatták, az alsó osztályok befolyásának új alapja vetetett meg. Már Filep Ágost a paireket 1190ben 6 egyházi- s 6 világra szállítá le. Ugyszinte a levél-nemesség által is ellensúly állíttatott fel az örökös nemességnek ellenében. Az eddig olly büszke és hatalmas örökös nemesség, a királyi hatalom legerősebb ellenzője, most csakhamar engedett a harmadik rend növekedő erejének, melly már Szép Filep alatt követeket küldött az országgyűlésre; mert a párisi parlament minden koronai hűbérek fölött biráskodott.

De ezen, a közszabadsághoz közeledő állapot nem soká tartott. Az angliávali véres háboru, a belső nyugtalanságok, melyeket az egymással hadakozó hatalmas országnagyok mindinkább szaporítottak, nemcsak a kissé alig emelkedett városokat, hanem a gazdag birtokosokat is gyengíték s a királyi hatalmat megerősíték. IV. Filep 1349. már a városok meg egyezése nélkül szedett adót s VI. Károly 1444. állandó sereget alakított. Míg Angliában, mint mondók, a királyok elleni tusák a nemesek és a nép által egyesülve vívattak a függetlenség megszerzésére, Franciaországban e tusák egyedül a hatalmaskodók javára viseltettek, a nép mit sem várhatván a jó sikertől, sőt inkább királyától várt ótalmat hűbéri

urainak nyomásai ellen, s mindjárt elejétől hibázott ama közszellem, melly a lakosság minden osztályait egy célra egyesíti, s ez felettébb segítette a királyokat arra, hogy hatalmukat dús birtokosaikra annál könnyebben terjeszthessék, mit is a következő években a legjobb sikerrel véghez vittek.

XI. Lajos, valamint fia, VIII. Károly, azon hódítási politikát fejték ki, melly Franciaországot külfelé nagyobbította, belföldön pedig a királyi hatalmat zsarnokságig emelte. A vallásnyugtalanságok és az azokból eredt véres belháboruk azon eseményeket készítették elő, mellyek Richelieu-t 1616. képessé tevék, az autocratiát Franciaországban teljessé tenni. XIII. és XIV. Lajos alatt Franciaország hatalma tetőpontját érte; egész Európának törvényt szabott s a jóllét nagy fokára jutott. Azonban a culminatio pontja csakhamar el volt érve: egész Európa iparkodott a francia befolyást lerázni; a francia seregek megverettek s ismét ujak állítottak; a ministereket statusadósságok nyomaszták; uj adó csikartatott ki; Richelieu óta a parlament össze nem hivatott, az önkény a legfőbb fokra hágott, s a statuskincstár kimerítésével a nyomás a népre is érezhetőbben kezdett hatni; a szükségek napról napra szaporodtak, s ezért a csikarások mindinkább növekedtek.

Az amerikai szabadságháboru, mellyben az irigy és dicsvágyó Franciaország részt vett, sietteté a fenállónak felforgatását. 1787. végre utolsó mehetség gyanánt a nemzetképviselők (notables) Versaillesbe hivattak, uj adók megajánlása végett; 200 év óta ez első esete volt a karok és rendek összehívásának. Az amerikai példa, az uj bölcselkedési könyvek, de még inkább a vallás megvetése, az elbizott nemesség és pénzszomjas kegyenczek pazarlásai, minden előbbi kormányhibák leleplezése, olly hangulatot terjesztettek az országban, melly nem a szabadságot, nem ama mérsékelt élvezetét minden jogoknak, mellyek másnak nem ártalmasok, hanem a

ideértve a legalsóbb osztályokat is, ismeri hatalmát azon törvényeknek, melyeket képviselőji magok hoznak magoknak; ismeri s tiszteli a király hatalmát, ki azokat velök egyhangulag hozta és megerősítette.

Noha 1689. óta tulajdonképi sajtótörvény nincsen, mégis 1798. óta szigoru gunyirattörvény létezik, s a parlament, az újabb kor minden szabadelműsége daczára, még soha sem álmódott arról, hogy ezt eltörölje.

Csak ahol minden érdek egyiránt védve s minden egyesnek joghatárai meghatározvák, lehet tartósságra számolni. Angliában a „Magna charta“ adása óta e határok kijelelésén folyvást dolgoztak. Mindjárt eleinte az volt a feladat, hogy a jogok a király, a nemesség és a nép közt elosztassanak. Midőn a nép Cromwell alatt szigoru leczkét kapott, megelégedett a neki jutott részzel. Franciaországban mindig minden osztálynak határozott igyekezete az volt, minden hatalmat önmagához ragadni.

Az angol statusalkotmány alapja abban áll, hogy a törvényhozó hatalom egyedül a parlamentet illeti, a végrehajtó pedig egyedül a királyt; s ha egyik a másik fölé törekszik emelkedni, csakhamar ismét egyensúlyban tartják egymást, mivel a törvény mindnyájok fölött áll, erővel bírva és magas tekintettel. Franciaországban a követek kamarájának főczélja még mindig a királyi tekintet és hatalom gyengítése.

A lordok, mint a nagy birtok képviselőinek háza, közbenjáróul áll a király és a nemzet között. Csak a legidősb fiu örökli a főbirtokot és a parlamentbeni ülést, az ifjabb testvérek, illetőleges igényesek, az alsóházban ülnek, miáltal a jelen és a jövő érdekek összeolvadnak. Franciaországban a pairkamra egyikével sem bír ezen tulajdonságoknak, sőt inkább a királyi hatalom erősítésének tekintendő.

A nemzet képviselőji Angliában soha sem választathatnak a nép legalsó, vagyontalan osztályaiból, s mindkét házban

a népnek mintegy válogatottjaiul tekintendők, t. i. a birtokot és lelki képességet illetőleg; mert a képviselői alkotmány nem teljesen tiszta Angliában; vannak még számos elemei a testületeknek és rendi jogoknak; így például az egyetemek, valamint általában minden testületek, szabadon választott képviselőket küldnek a parlamentbe, Franciaországban a képviselés a választási férfiak matematikai felszámításán alapul.

Az angol király minden köztisztviselőt, kivéven a serifeket, kik választatnak, maga nevez ki, melly hivatalok nagy része, u. m. békebíró, constabel stb. sorban mindenki által viselendő, mi a tisztviselőknek, kik illy hivatalokkal felruházottani szerencséjöknek tarthatják, nagy tekintetet ad. A közrendnek mindenütt olly gyűlöletes kezelése Angliában a békebíró és a constabel által történik, kiknek hivatalai mindenki által különbség nélkül viseltetnek, mivelhogy ők a törvény szolgálói s a király nevében járnak el, a király pedig valamint a törvény a legnagyobb tiszteletben részesülnek. Józan állapotban semmi angolnak nem jut eszébe ezen férfiak tekintetét el nem ismerni vagy azoknak nem engedelmeskedni; a lázadási oklevél felolvasása vagy csupán a constabel pálczájának előmutatása többnyire elégségesek minden zavargás lecsillapítására.

A statusvallás Angliában különös ótalomban és tekintetben részesül, nem kevesbbé a vallás szolgálói. A király, habár a vallás feje, méltóságának elvesztése alatt azt nem változtathatja. Milly jogot, milly hatalmat és befolyást gyakorol a törvénykezésbe az angol papság, s melly angolnak jutna eszébe, ez alól magát kihuzni vagy azt talán meggyalázni? Minden közalkalomnál, minden lakománál, valamint az udvarnál ugy magányházakban is, ritkán hiányzik azon személy, ki minden művet istenhezi fohászkodással vagy imádsággal kezdjen vagy az elköltendő ételeket megáldja. Mikép áll ez Franciaországban, hol ma templomok és püspöki kástélyok lerontatnak,

holnap pedig valamely színésznek a megáldott földbeni utolsó nyugalom megtagadatik?

Szigoru törvények, azoknak betüleges magyarázása, valamint más nevetséges és gáncsot érdemlő, fenáll ugyan Angliában; de szabad statusokban a szigoru törvény szükséges, minthogy a szabadság és jog maga gyakran vétségre csábít. Noha Angliában tökéletes irott törvény nincsen s az angolnak igen is nehéz tömérdek törvényeiben eligazodnia, azért Anglia mindig a legnagyobb jogtudósokkal birt; de fél férfikor mulik el, mig ezen méltóságra juthatni, egyszersmind a törvénykezésnél nyilvánosság, valamint minden egyes elítélés, mintegy iskolául szolgál a törvények megtanulására, ugyszinte az erkölcsiség iskolájául is.

Ezenkívül láttuk, hogy a földbirtok szétदारabolása és elosztása nem egyedüli eszköz a közjóllét és ipar előmozdítására, mikint Franciaországban hitték s még most is hiszik. Hogy rughatott volna különben Angliában, hol a földbirtok csak néhányak között van elosztva, az ipar, kereskedés és jóllét olly magas fokra? Hogy pedig épen ott a fenálló tulnépesedés és az ebből szükségkép eredő pauperismus mellett még nagyobb és tetemesebb kihágások nem történtek, az ugyancsak megfelelő törvények és más talpraesett társasági viszonyok létezésére mutat. Igaz, Anglia egészen saját belső és külső politikát követett, gyarmatainak elfoglalásai, tengerentüli viszonyai által a kereskedést, mű- és iparczikkei elkelését s ezáltal külfeléri magas tekintete mellett kiváltképen alattvalói javát tüzte ki céljául; holott Franciaországban több század óta, csakhogy a királyi hatalom kiterjesztését eltakarják, azon voltak, hogy diésőség és zsákmányrai kilátás által minden figyelmet kifelé fordítsanak; holott a francia statustan még mainap erős hadra kész sereggel felkészülve, hogy politikáját a szomszédstatusoknak feltolja s ezáltal hatalmának kifeléri gyarapítását eszközölje;

e mellett titkos politikai ügyvivők által minden európai viszonyokba avatkozott s ezen cselt és erőt egyesítő rendszabályok által minden francziában zabolázhatlan hódítási vágyat és dictatorságra törekedést szült, melly őket sem különös gazdagokká sem szerencsésekké nem tevé, ellenben egész Európát mindig fegyverben és nagy költségekben tartja.

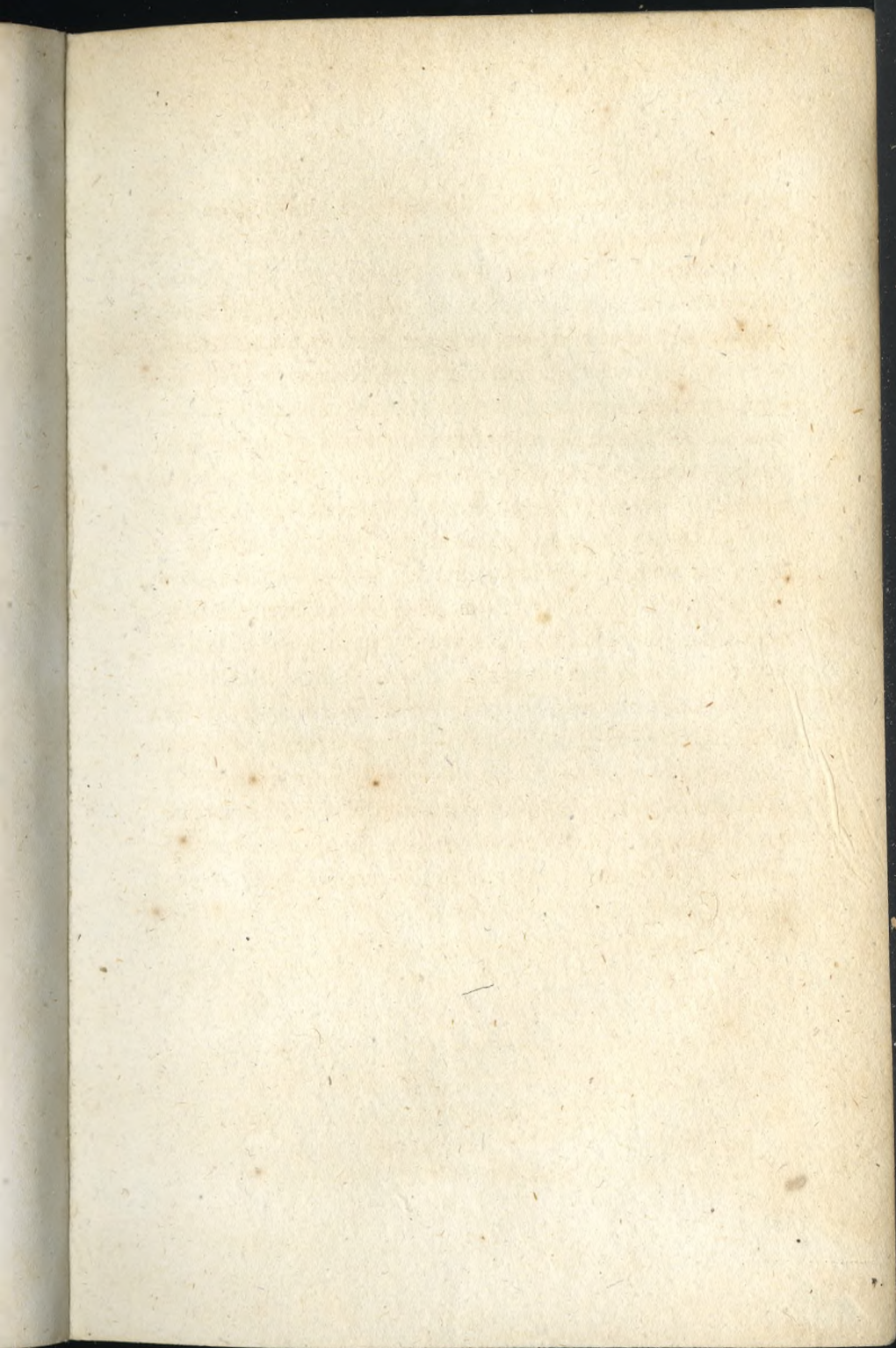
Mindenütt azt láttuk, hogy statusfelforgatások nem kés-tek, ha a vallás iránti tisztelet csökkenni kezdett, ha az uralkodó tekintetétől és fényétől megfosztatott, az ő és környezetének cselekedeteit gyanusították s a statusnagyokat és a királyi akarat végrehajtóit rágalmazni és gyalázni merészelték. A forradalom avval kezdődik, hogy a régi jogot trónjáról leveti s új törvények által magát alakítja meg. Bármellyik régi jognak megconskritása az alkotmány alaposzlopainak megrendítése; ha ezek közül egy elvétetik, mi gyakran lehetséges sőt szükséges, akkor előbb másikat, az épület terhének viselésére képest, kell oda állítani, különben az épület összerogy, mielőtt mást felépíteni lehetett volna.

Midőn VIII. Henrik Angliában az egyházi javakat elko- bozá, s azokat kedvencei közt szétosztá, ezzel legott a fenálló alkotmány felforgatását kezdette meg; mert az ezáltal megnyert csillagkamra nem ítelt többé saját meggyőződése, hanem a királyi akarat szerint; a hosszú parlament mindennap áthágta határait. Cromwell ennek véget vetett, miután ugyanazon utat követve végre minden hatalmat magához ragadott.

Azt látjuk végre, hogy czéljoknak megfelelő alkotmányok nem hetek és hónapok alatt készülnek, hanem hogy erre szá- zadok szükségesek, s hogy tulajdonképen soha be sem is fejez- hetők. Látjuk ez ellentételekből — a mint itt fejtegettük — mikép lehessen e szerint megitélni, mi legyen főkép a feladás; t. i. az alkotmányok lassu, fokonskinti, saját elemeikből, történetökből való kifejlése, mi mellett a szilárdság alapjai

fentartatnak s egyszersmind a mozgékony quotienseknek is szükséges tér marad. Nem Franciaország példájára lázongva, előbb felülről lefelé, azután alulról fölfelé; nem úgy mint ez, előbb erőszakkal elpazérolva a birtokot, melyet most fáradsággal ismét egyesít: hanem az emberjogot tisztelve, de egyszersmind az emberben magában és féktelen szenvedélyeiben gyökerező negatiokat megismerve s a historiai jogot kimélve járni el. Mert csak ekkép nyeretett az angol alkotmány belső életének ereje és szilárdsága, annak lángoló elhatalmazása és egészséges törzsöke; szóval, nem a mit theoria helyez az emberi viszonyokba, hanem mi ezekből magokból eredt, bir és birhat tartósággal; nem az az igazság, nem az az Isten szava, mit az emberi szellem tisztán magából fejt ki, legyenek bár a legélesebb combinatiók, a látszólag legbizonyosabb következtetések; hanem csak a század szellemi mozgalmainak eredménye, talán egy hang az igazság örök tárogatójából; s ezen értelemben lehetne talán a „vox populi vox Dei“-t elfogadni.

Az alkotmányokról szóló ezen sorok végén tehát legbiztosb utmutatásul a legjobb alkotmány feltalálására álszemérem nélkül az ide olly kitünőleg illő elv mondathatnék ki: „Keressétek az Isten országát és igazságát, a többi mind meg fog adatni néktek.“

23. sz.

TARTALOM.

	lap.
A Gazdag Magyarok	1
Korunk	14
Korszellem	22
Nosce te ipsum	38
Egy álom	49
Három kérdés	52
Tria desideria	63
A vad macska	70
Centralisatio	73
Politikai szélforgatyuk	77
Alkotmányokról valami	83

